

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра з арабської філології
на тему:

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ
ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ КАЗОК
«1001 НІЧ»)

Студентки групи МПар54-20
факультету сходознавства
денної форми здобуття освіти
Освітньо-професійної програми
Галузевий переклад: арабська мова,
англійська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – арабська
Воробйової Олени Русланівна

Науковий керівник:
Професор Рибалкін Валерій Сергійович

Допущена до захисту

«_____» _____ 2021 року

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Національна шкала _____
Валігура О.Р. Кількість балів _____
(ПІБ) Оцінка ЄКТС _____

Лексико-семантичні аспекти перекладу художніх текстів (на матеріалі збірки казок «1001 ніч»)

Зміст

Вступ

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗГЛЯДУ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

1.1. Сутність та становлення арабського перекладознавства

1.2. Специфіка перекладу художніх творів

1.3. Стратегії перекладу лексики у перекладацьких традиціях

1.4. Критерії оцінки якості перекладу та перекладацькі трансформації Висновки до розділу 1

Розділ 2. Особливості перекладу художніх текстів (на матеріалі «1001 ночі») 2.1. Аналіз лексико-семантичних засобів досягнення функціональної еквівалентності при перекладі художніх оповідок із «1001 ночі»

2.2. Аналіз граматико-синтаксичних засобів досягнення функціональної еквівалентності при перекладі «1001 ночі»

Висновки до розділу 2 Висновки

Анотація

Список використаних джерел

ВСТУП

Актуальність дослідження. У зв'язку з процесами інтеграції і глобалізації, стрімким розвитком сучасного світу, зокрема засобів масової комунікації, особливої актуальності сьогодні набуває професія перекладача і переклад в цілому. Значення перекладу в сучасному світі складно переоцінити: він відкриває культурні досягнення інших народів і сприяє взаємозбагаченню і взаємодії. Зростає роль перекладача художньої літератури як сполучної ланки в міжкультурній комунікації, того, хто здатний адекватно передати всі особливості художнього тексту, «донести автора» при максимальному відображенні культурної специфіки мови оригіналу.

Перекладацька діяльність – одна з найдавніших видів діяльності людини, необхідна для комунікації одних народів з іншими при появі різних мов. Як особливий вид мовної діяльності переклад є складним і багатогранним явищем, і на сьогоднішній день вивчення його різних аспектів, зокрема перекладацьких трансформацій, є актуальною проблемою, яка досліджувалася багатьма відомими дослідниками, такими як А.В. Федоров, А.Д. Швейцер, В.Н. Комісаров, С.В. Тюленев і ін.

Переклад художнього тексту є окремим, особливим видом перекладацької діяльності. Завдання художнього перекладу не в дослівному перекладі самого тексту, а в передачі стилю, його унікальності, характеру і атмосфери, які були вкладені в цей твір автором як носієм певної лінгвокультури.

Одним з аспектів перекладознавства є дослідження перекладацьких трансформацій як особливого, міжмовного, перефразування, при якому відбувається перехід від однієї мовної одиниці до іншої, від оригіналу до перекладу з метою досягнення перекладацького еквівалента. На сьогоднішній день запропоновано і відомо кілька класифікацій перекладацьких трансформацій. В основному фахівці виділяють три види трансформацій: лексичні, граматичні та змішані (комплексні).

Лексичні трансформації являють собою заміну лексичних одиниць оригіналу на лексичні одиниці перекладу, які не є їх еквівалентами. Можна виділити кілька причин, якими обумовлена необхідність таких трансформацій: по-перше, в двох мовах значення одного слова може бути визначено різними ознаками; по-друге, смисловий обсяг в двох одиницях різних мов не завжди однаковий, і значення слова потрібно підбирати виходячи з контексту; по-третє, сполучуваність слів в різних мовах іноді сильно розрізняється. Все вищевикладене обумовлює актуальність теми дослідження.

Об'єкт - лексико семантичні аспекти перекладу художніх текстів .

Предмет - особливості лексико-семантичних одиниць при перекладі художніх текстів.

Мета роботи - Розв'язати комплекс лексико семантичних аспектів перекладу художніх текстів на основі застосування систем теоретичних знань і практичних навичок, здобутих у процесі роботи .

Завдання – дослідити особливості лексико-семантичних одиниць.

Ціль дослідження визначає постановку наступних задач:

1. Висвітлити теоретичні передумови та методологічні основи особливостей лексико-семантичних одиниць.
2. Охарактеризувати лексичне значення слова .
3. Визначити семантичні та структурні особливості одиниць .
4. Проаналізувати лексичні засоби на матеріалі художніх текстів .
5. Виявити особливості арабо-українського перекладу одиниць у художньому тексті.

Джерелом дослідження є художній твір «1001 ніч»

Наукова новизна - вперше проаналізовано так структурізовано лексико семантичні аспекти перекладу художніх текстів

Практичне значення -

Робота має таку структуру : вступ , перша теоретична частина , друга практична частина , яка містить практичне дослідження лексико семантичних аспектів перекладу, висновки , анотація арабською мовою та список використаних джерел.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗГЛЯДУ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

1.1. Сутність та становлення арабського перекладознавства

Переклад – одне з найдавніших занять людини. Різниця мов спонукала людей до цієї нелегкої, але вкрай необхідної праці, яка служила і служить цілям спілкування і обміну духовними цінностями між народами. Слово «переклад» багатозначне, і у нього є два термінологічних значення. Перше з них визначає розумову діяльність, процес передачі змісту, вираженого однією мовою засобами іншої мови [1, 5].

Потреба в перекладі та перекладачів була у всіх народів, які контактували із зовнішнім світом. Не є винятком і араби, які навіть в доісламську, язичницьку епоху не жили ізольовано, і вели як культурний, так і економічний обмін з іншими країнами, племенами, народностями в різних сферах. Особливо успішними були контакти в галузі торгівлі. Великі каравани торговців обов'язково супроводжували перекладачі, які знали мову торгових партнерів арабських купців. Саме перекладачі служили головними посередниками в торгових відносинах. Слід також зазначити, що саме завдяки їм у той час в арабську мову прийшло багато слів з перської, єгипетського, ефіопської і романських мов [2, 66].

Наука перекладу прийшла на арабську землю досить рано: деякі іншомовні рукописи датуються VII ст. Але розквіт перекладацької діяльності відбувається в VIII-XIII ст. [3].

В ту пору в місцевості Хіра існувала династія Лахмідів, вони служили посередниками між персами і арабами, що проживали на Аравійському півострові. Деякі з Лахмідів досконало володіли перською мовою. А двоє з них навіть згадуються в історії, написаною Ібн Хальдуном: це Аді Ібн Зейд, який займався перекладами, і його батько Зейд, який читав книги як на арабській, так і на перській, а також був оратором і поетом.

А на території сучасної Сирії проживала інша династія - гассанідів . У них був тісний зв'язок з грецькою культурою і римською цивілізацією. Гассаніди були сполучною ланкою між греками і арабами і переводили безліч книг з грецької [4].

З поширенням ісламу араби стали більш відкриті до проникнення перської культури, до мусульман також прийшла цивілізація з римських колоній. Перекладацька діяльність при цьому набула особливого значення.

Впритул ж перекладами почали займатися в епоху Омейядів , і першим з тих, хто став переводити різні наукові праці на арабську, був Халед бін Йазід Омейя , який помер в 85 році, онук Хафіда Муавии Великого, його також називали Хакім аль Мураван . Після смерті його брата Муаві Другого він прагнув отримати владу в Халіфаті, але його випередив Мураван бін Хакім . Таким чином, влада перейшла від сім'ї АбуСафйан до сім'ї Мураван . Пізніше Халед розчарувався у владі. При цьому, маючи допитливий розум і чудові здібності, він вирішив проявити себе в науці. Він відправився в Олександрійську школу, де спеціалізувався в хімії. Потім Халед вирішив створити відділення грецької філософії для тих, хто жив в Олександрії. При цьому цікаво, що предмет викладався по-арабськи. Це стало першою практикою перекладу з мови на мову при ісламі. У цій школі на арабську мову також перекладалися книги з хімії та медицини. Саме там була переведена перша книга з грецької на арабську [5].

Потім перекладацька діяльність активізувалася в епоху Аббасидів . У цей період продовжують переводити з грецької - джерела присвячені грецькій культурі, філософії, астрономії, математиці, медицині та інших наук. В цей же період починають переводити з санскриту - індійської мови. Ці книги в основному стосувалися математики.

Все це було пов'язано з потребою в нових знаннях, які араби могли отримати від вивчення досвіду інших народів. Природно, одним з найважливіших шляхів для досягнення цього був переклад. В роки правління Каліфа Аль Мамуна (813-833 р), в період розвитку мутазілізму, який був

оголошений офіційною доктриною держави Аббасидів . Борючись з ортодоксальним духовенством, який набрав союз з його політичними противниками, і спираючись у своїй державній діяльності на підтримку іракського бюргерства, аль- Мамун створив саму сприятливу в історії Східного каліфата обстановку для розвитку природничих наук і філософії. Саме в цю епоху, поряд з розвитком мутазілізму , набуває найбільшого розмаху так званий перекладацький рух - процес ознайомлення арабів з природничою і філософською спадщиною античності.

Також необхідно відзначити, що, як і всюди в світі, першими арабськими перекладачами були люди, які досконало володіли двома або більше мовами і могли без проблем інтерпретувати з однієї мови на іншу.

В одній зі своїх книг Джахіз оповідає про Мусі бін Сайаре Аль- Асварі . Ось що він написав: «Він був одним з чудес світу, його чудове знання перської мови було схоже на його чудове знання арабської» [5, 13]. Далі Джахіз каже, що під час читань Корану, які проводив Муса, по праву сторону від нього сиділи араби, а по ліву перси. І до арабів він звертався на арабському, потім перекладав свій погляд на сторону персів і починав говорити перською.

До нашого часу дійшли лише уривчасті відомості про долю арабських перекладачів 12 століття. Відомо, що майже всі перші перекладачі на арабську мову були вихідцями з Сирії та Ірану, адже в цих країнах наука перекладу має давні традиції. Зазвичай вони займалися лікарською практикою, а паралельно переводили з грецької мови на арабську праці з медицини, алхімії і філософії Так само. не можна не згадати про той факт, що силу світу цього протегували перекладачам. У 830 р халіф аль- Мамун спорядив посольство в багату і освічену Візантію. Разом з численними дарами учасники експедиції привезли з собою величезну кількість книг по астрономії, географії та музиці. Щоб ознайомити арабський народ з вмістом праць, під заступництвом великого халіфа аль- Мамуна був заснований «Будинок Мудрості» (Бейт аль Хикма) - перше в арабському світі бюро

перекладів. Тут рукописи зберігалися, переводилися і переписувалися. Згодом тут було зібрано до 40 тис. Рукописів арабською, грецькою, сирійською, перською, китайською, індійською і іншими мовами світу [6]. Першим головою цього бюро перекладів став вже на той час відомий перекладач Яхья ібн Масавейх, який знав крім арабської мови сирійську і трохи грецьку.

У IX ст. перекладачі з арабської мови були досить заможними людьми. До наших днів дійшов переказ, що халіф аль-Мамун заплатив перекладачеві Хусейну ібн Ісхаку стільки золота, скільки важили перекладені ним твори (а їх було понад 150). Йому ж наступний халіф виділив три кімнати в своєму палаці і забезпечив усім необхідним, включаючи переписувачів. Сини Муси ібн Шакіра витрачали щомісячно по 500 динарів на оплату роботи перекладачів з арабської. Вчені та перекладачі отримували земельні наділи, будинки, книги, худобу. Але, якщо перекладач не перебував при будь-якому знатному вельможі, він жив досить бідно. Правда, основна маса перекладачів з арабської працювала не через матеріальні вигоди, але перш за все заради освіти.

Звичайно, про масове поширення перекладів в арабському світі годі й казати. Зазвичай переклади замовлялися високопоставленими особами для власного користування. Переписані в декількох примірниках, вони ставали коштовністю замовника і зберігалися в приватних бібліотеках. Правда, переклади, зроблені в «будинку Мудрості», поширювалися по всій арабській землі.

Таким чином, слід зазначити, що історія арабської перекладацької діяльності не відрізняється від загального напрямку розвитку цієї галузі людської думки, природно, з присутністю своїх національних, географічних та культурних особливостей.

Особливого розвитку набув філософський напрямок в перекладацькій діяльності. Араби займалися перекладами праць Аристотеля і Платона. Можна згадати праці мутазілітів, ранніх мусульманських філософів-раціоналістів, що збереглися в єврейсько-арабських рукописах: зокрема аль-

Кінді , першого арабського філософа (помер в 870 році), який намагався поєднати грецьку і мусульманську філософії життя; аль- Фарабі (помер в 950 році), який вважався другим учителем після Аристотеля і був автором ряду філософських та соціально-етичних трактатів.

У середньовічній Європі були популярні і відомі праці філософів іспанської школи Толедо Ібн Баджо , Ібн Туфайль і Ібн Рушда [Там же, с. 247].

Араби використовували філософські твори греків для того, щоб освоїти теологію, гомілетуку і, головним чином, апологетику. Вони також приводили в якості аргументів приклади з трактатів античних філософів, тим самим вступаючи в полеміку з язичництвом, з зороастризмом, а пізніше і з мусульманством.

З початку XI століття у арабів намітився застій у розвитку літератури і науки, що призвело, в свою чергу, до зменшення обсягу переказів. Відомо, що одними з останніх були переклади історичного твору « Орозія » з латині в Іспанії і аль-Біруні з санскриту в Газні .

У період з XIII по XV ст., після завоювання монголами Іраку, центри арабської культури переміщуються в Сирію і Єгипет, а також виникають в країнах Магрибу, Іраку та Іспанії [Там же, с. 218].

На території Європи між XV і XIX ст. через поступове завоювання Андалусії католиками і падіння Гранади в 1492 році зникли арабські наукові центри. Тим часом, в той час як Арабська цивілізація приходила в занепад, в ісламському світі почала процвітати Османська імперія (1516-1923 рр.). Османи в 1453 році завоювали Візантію і почали зміцнюватися на територіях Балкан і Центральної Європи. У період з XV століття до кінця XVI століття, за часів правління Мехмеда II (1432-1481) і Сулеймана Пишного (1494-1566), Османська імперія досягла піку свого процвітання. У цей час були створені нові наукові центри, такі як Бурса, Едірне , Стамбул, Амасія , Скоп'є, Сараєво [Audouz]. Туди запрошувалися вчені з Єгипту, Сирії, Ірану, Туркестану і з сусідніх європейських країн. Однак в період з кінця XVII століття до XIX

століття Османська імперія стала здавати свої позиції перед міццю австрійської і російської імперіями.

Отже, з кінця XI століття до середини XIX століття в Європі стали з'являтися переклади з арабської на латинську і на інші європейські мови, а ось самі араби перестали приділяти увагу перекладу, як це було раніше. Саме тому ми можемо сказати, що в цей період в арабському світі займалися мистецтвом перекладу не дуже активно і тому складно знайти перекладний твір того періоду, гідний обговорення.

У другій половині XIX століття арабський світ пережив період Нахда («Відродження») в літературі, політиці, культурі та релігії. Все це було пов'язано з історичними подіями в Єгипті, а саме з ослабленням Османської імперії і приходом до влади в Єгипті, після недовгого перебування Наполеона на Близькому Сході (1798-1801 рр.), Мухаммада Алі. Під час правління Мухаммада Алі до Франції були відправлені спеціальні емісари з метою вивчення французької культури та французької мови. Серед них був Ріфаа ат-Тахтаві , який згодом, у 1835 році, створив школу перекладу в Єгипті [Крачковський].

Таким чином, завдяки перекладам з європейських мов арабська мова, після ослаблення своїх позицій в період Османської імперії, у другій половині XIX століття отримала новий поштовх для свого розвитку.

На рубежі XX і XXI століть значення арабської літератури знову слабшає. Через зміну пріоритетів в результаті перенесених криз і воєн на перший план виходять економічні, політичні та фінансові проблеми. Перекладацтву не приділяється належної уваги через події, що відбуваються в арабських країнах.

На відміну від країн Європи, Америки і частини Азії, арабські країни не беруть участі в повній мірі в процесі глобалізації. Цьому перешкоджає ізоляція, викликана подіями 11 вересня 2001 року. Крім того, самі араби, не приділяючи серйозної уваги розвитку науки, практично перестали писати рідною мовою. Наприклад, багато хто з найбільших алжирських

письменників пишуть тільки французькою мовою і навіть не володіють арабською. Серед останніх найбільш відомі Ассія Джабар , Ясмiна Хадра і Катиб Ясiн. Відповідно, невеликий і обсяг переказів на арабську мову.

Говорячи про місце перекладів в сучасному арабському світі, слід в першу чергу відзначити парадоксальну особливість положення арабської мови. З одного боку, це міжнародна мова (більш 250 млн. Носіїв, офіційна мова 22-х членів Ліги арабських держав, один з шести мов Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій), а з іншого - на її частку припадає лише 1% переказів (згідно з індексом ЮНЕСКО).

В даний час спостерігається зниження якості перекладів в зв'язку з тим, що на протязі багатьох років акцент робився не на якість, а на кількість книг, як, наприклад, проект «тисячі книг» в Єгипті і Алжирі і в інших арабських країнах в середині 2000- х років, який провадився під егідою Ліги арабських держав (ЛАГ).

Існує небагато досліджень, які в належній мірі описують ситуацію з перекладами в сучасному арабському світі. Одне з них - «Доповідь про розвиток арабського населення», підготовлений в рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в 2003 році і представив картину перекладів в арабському світі в похмурих тонах. Як зазначається в цій доповіді, з часів халіфа аль- Мамуна (786-833 рр.) було переведено всього 10 000 книг, що відповідає обсягу переказів Іспанії протягом одного тільки року. Кількість книг, перекладених в арабському світі в період з 1970 по 1975 рр., становить одну п'яту частину перекладів, опублікованих в Греції за той же період. Середнє число переведених книг в період з 1980 по 1985 рр. менше однієї книги на рік на мільйон жителів [Franjé].

Це цікаве дослідження залишається невизнаним в наукових колах, ставиться під сумнів надійність і репрезентативність наведених цифр, на яких воно ґрунтується, тобто, головним чином, індекс ЮНЕСКО « Translatinum ». Цей індекс, ймовірно, важливий для такого роду дослідження, так як заснований на інформації «Про обов'язкових примірниках книг»,

повідомленої урядами країн, і перераховує переклади, опубліковані в період між 1979 і 2009 роками. Однак він є неповним і дозволяє лише оцінити загальні тенденції в таких країнах, як Єгипет і Сирія, де перекладом займається в основному державний сектор.

Арабський світ усвідомлює цю проблему, тому робляться спроби виправити ситуацію. Наприклад, уже в останній чверті ХХ століття на частку арабського світу доводилося близько 2000 з майже 35 000, виконаних в світі перекладів [الوطن في الترجمة لوضع الراهن الميداني المسح تقرير العربي , 1998, с. 97].

У кожній арабській країні організовані центри, що збирають статистичні дані про кількість публікацій і перекладів:

- Національний центр перекладу (м Каір): єгипетська організація, пов'язана з Міністерством культури Єгипту; займається перекладом найважливіших робіт з іноземних мов на арабський. Цей центр був створений указом президента в 2007 році.

- Організація по переказах (м Бейрут): спеціалізована, незалежна міжнародна неурядова некомерційна організація, заснована в 1999 році. Займається перекладом і його розвитком в арабському світі.

- Центр стратегічних досліджень та документації (м Доха, м Бейрут): незалежний дослідницький інститут по вивченню соціальних і гуманітарних наук, що спеціалізується в області прикладних соціальних наук. Був створений в 2010 році і базується в м Доха (Катар) з другим офісом в Бейруті (Ліван). Його генеральний директор - палестинський академік і політик Азмі бішар .

- Організація арабської думки (м Бейрут): незалежна міжнародна неурядова організація, яка не пов'язана з будь-якою партією або релігійною групою; займається такими галузями знань, як медицина, економіка, управління бізнесом та література. Вона була створена в Бейруті 5 травня 2000 року.

- Національний центр перекладу (Туніс): національна культурна установа, створена в 2006 році. Даний центр є публічним, не

адміністративною установою, що має статус юридичної особи і фінансову автономію, що працюють під керівництвом Міністерства культури і збереження спадщини. Цей центр займається інформацією, навчанням, документацією та дослідженнями.

- «Калима» ('Слово') (р Абу-Дабі): амбітний некомерційний проект, започаткований у 2007 році. Займається перекладом, публікацією і поширенням високоякісних перекладів творів класичної та сучасної літератури з інших мов на арабську.

Характерними особливостями представлених центрів є:

- Розробка та проведення національної стратегії перекладу, причому перевагу при цьому віддається переводу на літературну арабську мову довідників, а також визнаних літературних шедеврів, наукових досліджень та енциклопедичної літератури. Вся робота ведеться або власними силами, або спільно з відповідними міжнародними установами;

- участь в процесі лінгвістичної модернізації сучасної арабської наукової мови, збагачення її міжнародними словами і термінами, які використовуються в сучасній науці, щоб дослідники, засоби масової інформації і рядові носії мови мали доступ до сучасних досягнень в області науки;

- навчання перекладачів в різних областях знань;

- встановлення зв'язків з національними та міжнародними академіями та інститутами, дослідними центрами, навчальними центрами перекладу, професійними асоціаціями, видавництвами та іншими установами, які займаються перекладом;

- проведення зустрічей, семінарів і конференцій з метою вдосконалення роботи з перекладу та підвищення кваліфікації перекладачів.

Крім цього, в арабських університетах були засновані перекладацькі факультети, які займаються підготовкою фахівців і науковими дослідженнями в цій галузі. Також під егідою Ліги арабських держав у 2005 році був створений Вищий Арабська Інститут Перекладів (High Arab Institut Of

Translation) в Алжирі, де готують перекладачів високого професійного рівня, здатних подолати велике відставання в сфері перекладу в арабському світі.

На розвиток перекладу були виділені великі гранти, головними з яких є:

- Інтернаціональна премія короля Саудівської Аравії. У 2006 році Рада управління Публічної бібліотеки ім. Короля Абд ал Азіза заснувала міжнародну премію з перекладу з арабської мови та на арабську під назвою «Міжнародна премія ім. Короля Абдаллаха б. Абд ал Азіза з перекладу».

- Премія за переклади імені шейха Зайда в пам'ять покійного шейха Зайда б. Султана аль Нахайяна , який брав участь в просуванні ідей національної єдності і розвитку. Ця премія присуджується щорічно видатним письменникам, інтелектуалам і видавцям, а також молодим талантам, чії твори й перекази збагачують арабське інтелектуальне, культурне, літературне та соціальне життя. Ця премія - незалежна культурна ініціатива під керівництвом організації, що відповідає за розвиток туризму і культури емірату Абу-Дабі .

На підтвердження покращення ситуації в сфері перекладу в арабському світі наведемо результати статистики, які включають книги, перекладені на арабську мову в регіоні так званого Великого Бейрута протягом десяти років.

З 2000 по 2009 рр. Федерацією арабських перекладачів була створена команда дослідників, яка збирала статистичні дані про кількість переведених за цей період книг у видавництвах і центрах загального перекладу в Бейруті.

Дослідження показало, що в середньому обсяг наукової літератури, опублікованій в арабському світі в період з 1950 по 1995 рр., становить 300 книг на рік, 23% (70 книг) з яких були переведені на арабську мову.

Ліван посідає друге місце після Єгипту за кількістю наукових книг, виданих в ХХ столітті (серед таких держав, як Єгипет, Ліван, Саудівська Аравія, Сирія, Йорданія), але є першим в галузі видавничої справи, якщо взяти до уваги співвідношення кількості виданих книг на одиницю населення (серед лідерів також Кувейт, Йорданія, Єгипет, Сирія та ін.). У деяких країнах кількість книг, виданих на арабській мові, становить 1 книгу на 1 мільйон

чоловік населення, а в Лівані ця цифра досягає 560 книг на мільйон чоловік населення.

Кількість книг, перекладених на арабську мову в першій половині XXI століття, значно збільшилася. Наприклад, в Великому Бейруті з 2000 по 2009 рр. було переведено і видано близько 3000 книг.

Центральне місце в області перекладу займають такі напрямки, як література (художня література, педагогічні твори і шкільні підручники), соціальні, гуманітарні та прикладні науки [Glasson , Traduire la littérature ..., 2012].

У сфері художньої літератури спостерігається наступна ситуація:

- на арабську мову переводяться в основному класичні твори XIX- го і першої половини XX століть і деякі сучасні твори, які отримали літературні премії;

- для перекладу з арабської мови в Європі, зокрема Франції, вважають за краще відомих сучасних авторів, відомих на Заході, таких як Наджіб Махфуз , Махмуд Дервіш, Адоніс та Аль- Асуані .

Що стосується соціальних, гуманітарних і прикладних наук, то вони менш популярні, ніж література, і їх споживачами є в основному викладачі та учні ВНЗ.

Можна визначити три основні групи арабських країн з різною ситуацією в сфері перекладу [Ali El Kenz]:

- 1) Країни Перської затоки, які взяли після отримання незалежності англосаксонську модель досліджень, і всі елітні університети і дослідницькі наукові програми користуються наукової моделлю Сполучених Штатів і Великобританії. Але в області соціальних і гуманітарних наук, що фінансуються як державою, так і приватними фондами, вони залишилися замкнутими і розвивають наукові програми, які тісно пов'язані з їх потребами в таких областях, як хімія, біотехнологія, інформатика, соціологія, ісламська філософія, мікроекономіка та ін .

2) Країни Близького Сходу (Єгипет, Ірак, Сирія, Палестина, Ліван): створили університети з соціально-економічним напрямом Генрі Форда. Ці моделі з різних причин не були ефективними, і цим країнам довелося далі реформувати освітні системи і науково-дослідну політику.

3) Країни Магрибу (Алжир, Туніс, Марокко): мають більш широкий потенціал розвитку. Приватизація вищої освіти і наукових досліджень менше виражені, ніж у деяких країнах Близького Сходу. Положення гуманітарних і соціальних наук в цих країнах характеризується відносною єдністю методів і проблематики, а також посиленнями на роботи вітчизняних дослідників.

У більшості арабських країн переклад в цій області знаходиться під керівництвом приватного сектора, за винятком Єгипту і країн Перської затоки, де він залишається на відповідальності держави.

Нижче представлені цифри [Glasson , Traduire les sciences ..., 2012], що ілюструють кількість переведених книг в цій галузі в арабському світі і в Європі:

- в даний час обсяг переказів з англійської та французької мов в цій області коливається між 13 і 18% від загальносвітової кількості переказів. У Єгипті він становить 9-30%, в Лівані - до 54 і 61% в Марокко і Сирії;

- обсяг переказів творів сфери гуманітарних і соціальних наук з французької мови вище, ніж переклад літературних творів: він становить від 45 до 50% проти 25 і 35% для літературного перекладу (він становить не більше 1% в таких країнах, як Франція і Італія) . Перекладачі займаються в основному двома напрямками: дебати про місце ісламу в сучасному арабському суспільстві та дискусії про жінок [Jacquemond] .

З іншого боку, це дослідження показало, що англійська мова є основним іноземним джерелом, з цієї мови проводиться більш ніж 95% всіх переказів в країнах Перської затоки, приблизно 75% в Єгипті, 72% в Лівані і між 20 і 30% в країнах Магрибу .

Наступна за обсягом виконуваних перекладів - французька мова, яка не дуже популярна в країнах Перської затоки [НАЖІ]. Тим не менше в Єгипті з

неї виконується приблизно 10% всіх переказів, більш ніж 60% в країнах Магрибу та приблизно 20% в Лівані і Сирії, що становить в цілому більш ніж 4000 перекладів.

Араби також переводять з інших мов, таких як німецька, іспанська та італійська, але дуже мало, і робиться це часто за посередництвом англійської або французької мов. Слід також згадати про існування перекладів з перської мови в Лівані.

Хочемо зауважити, що переклад з арабської і на арабську також розвивається в Європі в даний час, але в порівнянні з іншими мовами її обсяг залишається несуттєвим (1 переклад на арабську мову проти 1000 перекладів на інші європейські мови).

З 1990-х років кількість перекладів в Туреччині і Франції перевищує кількість в інших країнах Європи (більше 1000 перекладів кожен), за нею йде Іспанія (трохи менше ніж 500 перекладів), Італія (менш 200 перекладів) і Польща (менш 100 перекладів). В Англії, в свою чергу, переведено близько 300 книг. Таким чином, можна припустити, що вона займає третю або четверту позицію серед країн, які переводять з арабської мови (це залишається припущенням, тому що англійська мова не знаходиться серед перерахованих в індексі мов).

Трохи хотілося б сказати про видавництва в арабському світі. Найбільшими видавництвами перекладних текстів є: «Дар альшурук» (Єгипет), «Дар аль-Фарук» (Єгипет), «Дар аль-Фікр» (Ліван), «Дар аль-Ілм» (Ліван), «Аль-Барзах» (Алжир), «Аль-Іхтілаф» (Алжир) та ін. в арабських країнах, крім Лівану, протягом багатьох десятиліть видавнича діяльність залишається під опікою державного сектора. У Сирії, наприклад, перекладацька діяльність підтримується Міністерством культури, а в Єгипті - Генеральною Єгипетською Книжковою Організацією (General Egyptian Book Organisation). Слід зазначити, що з 1990-х років приватний сектор почав займатися видавництвом майже у всіх арабських країнах, в тому числі і в

Сирії. Це сприяло збільшенню та диверсифікації редакційних пропозицій і, звичайно ж, зростання кількості переказів протягом останніх двадцяти років.

Підіб'ємо підсумки розгляду розвитку арабської перекладацької традиції в даний час:

1. Сучасний стан перекладів в арабських країнах усвідомлюється науковим співтовариством як велика проблема, яку активно вирішують спільними зусиллями вчені різних країн;

2. Переклади розглядаються в арабських країнах як найважливіший «локомотив» розвитку науки і включення населення арабських країн в глобальну культуру. Переклади мисляться як один з головних освітніх інструментів, як один з основних джерел розвитку для країн арабського світу;

3. Переклади в арабському світі мають свою багату історію. Кожна епоха характеризується своїми перекладачами, досягненнями і відкриттями. Наука про переклади в арабському світі рік від року розвивається, особливо завдяки величезним зусиллям арабського наукового співтовариства.

Можна констатувати, що перекладацька справа в арабському світі останнім часом активно розвивається. Пріоритетом користуються твори художньої літератури та підручники.

Розвиток інших напрямів перекладів відбувається недостатньо. Слід зазначити, що кожна арабська країна прагне переводити на ту європейську мову, яка набула поширення серед її жителів (англійська або французька) внаслідок колоніальної залежності.

1.2. Специфіка перекладу художніх творів

Художній переклад – це переклад художніх творів. Художня література відрізняється від інших мовних творів, оскільки її основна мета – це естетичний вплив на читача. Таким чином, можна вважати, що основною функцією художньої літератури є художньо-естетична, що відрізняє її від інших актів мовної комунікації, в яких домінантна роль відводиться інформативній функції [2, с. 95].

Художній переклад посідає чільне місце серед усієї перекладацької діяльності. Цій проблемі присвячено чимало наукових праць, серед сучасних найвідоміших дослідників - С. Баснет, Г. Вермер, Р. Зорівчак, М. Калинович, Т. Кияк, Л. Коломієць, В. Комісаров, В. Коптілов, А. Лілова, П. Паві, А. Паршин, Д. Пожо, А. Попович, Дж. Стейнер, С. Тюленєв, А. Федоров, О. Швейцер, О. Чередниченко та ін.

У наш час художні переклади стають дедалі популярнішими й охоплюють все жанрове розмаїття художньої літератури.

Художній переклад, безсумнівно, вимагає професіоналізму, творчого підходу і винахідливості від перекладача.

Художній переклад – це один із видів автентичної художньої творчості, в процесі якої літературний твір, що існує однією мовою, найбільше у повному обсязі відтворюється іншою мовою за допомогою художніх засобів [5, с. 28].

Специфіка художнього перекладу зумовлена художньо-естетичною метою текстів, а також співвідношенням перекладу з літературною творчістю. Від давніх часів до наших днів невирішеною залишається проблема орієнтації на наближеність перекладу до тексту оригіналу або на сприйняття реципієнта. У різні часові епохи домінувала то одна, то інша орієнтація. В наші дні перекладачі намагаються знайти баланс і відтворити текст мовою перекладу в єдності змісту та форми без втрати національно-культурного компонента вихідного тексту.

У художньому перекладі виділяють наступні основні підвиди залежно від приналежності тексту до певного жанру: поезія, проза, п'єса, сатира, пісня та інші.

При роботі з художніми текстами, перекладач стикається зі специфікою, властивою тому чи іншому жанру, тому до перекладача завжди пред'являються вищі вимоги, ніж до автора твору. Від підсумкової форми змісту залежить естетична цінність твору та ступінь впливу на читача.

У художніх творах використовуються одиниці та засоби всіх стилів, але, коли вони включені в нову систему, ці елементи набувають естетичну функцію [1, с. 17].

Художній текст має низку особливих ознак. Для нього характерна велика кількість тропів і фігур мови. Також до ознак художнього тексту відносяться:

- фікціональність (тобто зображуваний в тексті світ є вигаданим);
- синергетична складність;
- цілісність художнього тексту;
- взаємозв'язок всіх елементів тексту;
- рефлексивність поетичного слова, посилення актуалізації лексичного рівня;
- наявність імпліцитних смислів;
- використання великої кількості тропів і фігур мови;
- вплив на зміст художнього тексту міжтекстових зв'язків [4, с. 107].

Перекладач зобов'язаний врахувати велику кількість вимог, щоб відтворити текст, повно й адекватно представляти оригінал. Серед критеріїв можна виділити:

- адекватність перекладу;
- збереження при перекладі немалої кількості тропів і фігур мови;
- переклад повинен сповістити про добу написання твору;
- репрезентувати загальні особливості літературного напрямку, до якого належить автор;
- відтворювати особистий стиль автора твору [6].

Для створення професійного художнього та літературного перекладу перекладач, безсумнівно, повинен володіти певними літературними здібностями, а саме, розуміти гру слів, вміти «відчувати» лексичні, стилістичні нюанси тексту, вміло передавати засоби виразності й точно знаходити еквіваленти фразеологічним одиницям, приказкам та прислів'ям.

Складнощі в перекладі виникають у зв'язку з наявністю величезного числа стійких виразів, прислів'їв, приказок і афоризмів в мові оригіналу.

Таким чином, завдання перекладача полягає не тільки в тому, щоб перевести текст наближено до оригіналу, але і перевести його красиво, з огляду на стиль автора. Часто художня література гумористичного жанру будується на грі слів, інакше кажучи, на каламбурі. Завдання перекладача в цьому випадку полягає ще і в передачі комічного ефекту. Особливі труднощі виникають, коли перекладач змушений працювати з мовами різних культур [4, с. 109-110].

Неможливо створити точний переклад без знайомства з культурою народу, епохою, часом, коли писався твір. Сленг, мовні особливості впливають на правильне сприйняття, наприклад, жартів, іронії, сарказму.

Професійна компетенція - це ступінь ефективності, з якою людина виконує якісь функції. Склад професійної компетенції перекладача можна умовно представити в такий спосіб:

- Мовна компетенція - знання структур мов і вміння користуватися ними.
- Комунікативна компетенція - використання фонових знань для уточнення сенсу.
- Текстобудуюча компетенція - вміння бачити вертикальну, горизонтальну і глибинну структуру тексту.
- Особистісна компетенція - риси характеру.
- Технічна компетенція - вміння грамотно оформити результати перекладу.

Порівняльний аналіз є найкращим (і найбільш складним в освоєнні) засобом для розвитку всіх складових частин професійної компетенції письмового перекладача. Порівняльний аналіз - це аналіз форми та змісту тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу. Аналіз полягає у виявленні лексичних, граматичних і стилістичних одиниць, складових текст

оригіналу і текст перекладу, і осмисленні перетворень, виконаних перекладачем в процесі перекладу.

Технічно процес порівняльного аналізу може здійснюватися в такий спосіб:

1. Визначення граматичного, лексичного і семантичного складу аналізованої одиниці оригіналу.

2. Формування власного варіанту перекладу. Даний пункт важливий, тому що виробляє вміння переводити і дозволить побачити власні помилки.

3. Визначення граматичного, лексичного і семантичного складу відповідного фрагмента перекладу.

4. Послідовне осмислення (бажано і фіксація) відповідностей вихідних одиниць і одиниць перекладу. Осмислення ведеться на наступних рівнях: Пошук відповідностей лексичних одиниць оригіналу та перекладу, пошук відповідників граматичних одиниць і пошук відповідників в способах передачі семантичних особливостей тексту.

5. Виявлення та обґрунтування прийомів перекладу, використаних перекладачем для передачі значень одиниць оригіналу.

Техніку порівняльного аналізу можна проілюструвати так:

1) Оригінальний текст: *Just over a year ago a boycott of public transport in Barcelona hit the world's headlines.*

Варіант перекладу: *Трохи більше року тому бойкот громадського транспорту в Барселоні потрапив в заголовки газет по всьому світу.*

2) Професійний переклад: Трохи більше року тому у пресі всіх країн широко висвітлювалося бойкотування громадського транспорту населенням Барселони.

У початковому тексті особливу увагу привертають словосполучення, такі як *over a year* (досл. "Після року", "рік тому"), *public (transport)* з вірогідним значенням "громадський", *hit the headlines* - стійкий вираз з прихованою експресією, ще більше підсилюється, іменником *world*. Також звертає на себе увагу слово *boycott* (можливо, потрібно осмислення його

значення для більш адекватного перекладу). Сама пропозиція є простим, але містить поширене підлягає, що вимагає уваги при перекладі. Також пропозиція починається з обставини часу, що в загальному-то для англійської мови нехарактерно.

Аналіз тексту перекладу показує, що просте іменник "boycott" отримало несподіваний еквівалент у вигляді отглагольного іменника бойкотування в мові перекладу, сенс такого перетворення визначити важко, але стиль тексту став більш гладким. З метою збереження газетно-інформаційного стилю перекладач застосував лексичну заміну словосполучення "hit the headlines" на російськомовний аналог-кліше "у пресі широко висвітлювалося", чого явно бракує в непрофесійному варіанті перекладу.

Особливо слід відзначити, що перекладачем виконано додавання, відсутнє в тексті оригіналу - "бойкотування громадського транспорту населенням Барселони". В даному контексті правомірність такого додавання викликає сумнів, тому що мова може йти, наприклад, про відсутність фінансування владою Барселони засобів громадського транспорту. Перекладач також виконав перестановку, поставивши підлягає в кінець пропозиції. Цим зроблено більш правильне темарематическое членування і переданий імпліцировать автором акцент на те, що сталося рік тому подію.

Причини негативного ставлення початківців перекладачів до порівняльного аналізу криються в тому, що такий аналіз вимагає зосередженості протягом тривалого часу, копіткої роботи, аналітичних здібностей і наявності певної мовної компетенції (особливо вміння бачити синтаксичні структури мов оригіналу та перекладу). І навіть за цих умов порівняльний аналіз вимагає чимало часу і зусиль.

Для порівняльного аналізу підходять дуже короткі тексти (фрагменти тексту), наукового та інформаційного характеру. Небажаний аналіз перекладу художніх творів, зробленого високопрофесійними перекладачами. Такі переклади орієнтовані насамперед на вираз стилю автора, його почуття

прекрасного і часом зовсім не відповідають тексту оригіналу. Небажано аналізувати переклад, значно відхиляється від тексту та оригіналу, тому що велика кількість перетворень тільки заплутує перекладача.

Сам процес аналізу відмінно характеризується терміном "зворотно-поступальний", тобто визначаються значення слів, потім синтаксичні структури, потім уточнюються слова і т.д. до максимального з'ясування значення оброблюваної одиниці тексту. Типова проблема - в тексті перекладу не вдається знайти однотипну одиницю, яка несе сенс одиниці оригіналу. Причиною може бути наявність одночасно декількох перетворень або вираз сенсу іншими засобами або просто опущення сенсу (причину цього також потрібно визначити).

Оцінюючи результати застосування порівняльного аналізу можна сказати, що даний метод розвиває бачення структур рідної мови, вміння передавати зміст за допомогою цих структур. Розвивається почуття стилю і послідовності викладу, вміння бачити складні структури мови оригіналу (особливо "розділене" присудок, атрибутивні групи і т.п.).

Порівняльний аналіз також розвиває словниковий запас, особливо в частині відтінків значень слів і словосполучень, виробляє аналітичні здібності, терпіння, закріплює в пам'яті прийоми і стратегію перекладу. Одним словом, порівняльний аналіз - це як професійна фотокамера: розібратися в механізмі складно, зате отриманий результат дійсно вражає.

Отже, перекладач повинен не тільки володіти мовою оригіналу тексту, а й зобов'язаний володіти знаннями в галузі культури своєї країни та народів інших країн. Займатися художнім перекладом можуть далеко не всі фахівці в області конкретної мови. Від перекладача крім звичайних навичок потрібно ще ряд рис, які доповнюють комплекс стандартних професійних якостей. Наприклад, вміння вловлювати настрій, передавати емоційне забарвлення, вміння схвилювати читача, а не просто сухо викласти інформацію.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що перекладач несе відповідальність за якість перекладу художнього тексту. Неприпустимо

спотворення інформації, яку намагається передати автор. Переклад художнього тексту повинен якомога повніше відповідати оригіналу, а також зображати емоції, характер героїв та ін.. Таким чином, перекладач художньої літератури – це письменник, який майже з нуля пише книгу на своїй рідній мові та наповнює її змістом, зрозумілим реципієнту.

1.3. Стратегії перекладу лексики у перекладацьких традиціях

Поняття «загальна стратегія перекладу» і перед перекладацький аналіз тексту. Різновиди фонові інформації, можливості перекладача в пошуку фонові інформації. Використання паралельних текстів, методи і прийоми перекладу. Можливість пост перекладацького редагування. Зміна стратегії перекладу в залежності від його типу, напрямки перекладу.

Таке поняття, як перекладацька стратегія, давно зміцнилося в загальній перекладацькій практиці. Воно має на увазі під собою суть і порядок дій перекладача в процесі роботи з конкретним текстом. У даній ситуації доречно використовувати поняття «дії перекладача».

В першу чергу, потрібно визначити чіткі межі таких понять, як перекладацька стратегія і перекладацькі дії. Під перекладацькими діями мається на увазі комплекс певних дій, що дозволяють здійснювати переклад, тоді як перекладацька стратегія означає певний алгоритм дій, який усвідомлено підбирається перекладачем для перекладу одного певного тексту, або текстів, об'єднаних в групи.

Вперше про поняття перекладацької стратегії заговорив Х.Крінгс, який виніс пропозицію про визначення в якості стратегії перекладу потенційних планів перекладача, які могли б бути використані для вирішення певних перекладацьких завдань. При цьому Крінгс розмежовує такі поняття, як макростратегій і мікростратегія, маючи на увазі під першим варіантом методи вирішення певних завдань, поставлених перекладачем перед самим собою, тоді як мікростратегія в його розумінні передбачає наявність способів вирішення однієї-єдиної задачі. Якщо зупинитися більш конкретно на макростратегії, то можна виділити три основні етапи: проведення

передперекладацього аналізу, безпосередньо переклад тексту і пост перекладацьку обробку.

Таким чином, стратегія перекладу означає не що інше, як алгоритм дій перекладача, який він усвідомлено розробляв експериментальним шляхом. Стратегія спрямована на створення продукту, в якості якого в даному випадку виступає перекладений текст, при цьому обов'язково повинна враховуватися професійна етика перекладача.

Бальжнімаєвою О.Ж було виділено три стратегії досить часто використовуваних при перекладі художніх текстів, однак подібні стратегії можна використовувати і для перекладу літературних текстів (табл. 1.1):

Прямий переклад	Таку стратегію найчастіше використовують, коли в заголовку відсутні культурно-специфічні компоненти. Тут ми будемо говорити також про прийоми, що входять в дану стратегію, як транслітерація і транскрипція імен власних, які не мають внутрішньої форми.
-----------------	--

Трансформаційна назва	Зазвичай трансформації в перекладі піддаються назви через стилістичних, прагматичних, лексичних і функціональних факторів. Тобто багато заголовки переводяться за допомогою додавання лексичних елементів або ж за допомогою заміни, що дозволяє розширити когнітивну інформацію. У той час як введення будь-яких ключових слів компенсує, як смислове, так і жанрову недостатність дослівного перекладу. Більш того, разом з прийомом додавання також може використовуватися прийом опущення.
Повна заміна назв	Навіть незважаючи на те, що перекладачеві необхідно зберегти семантичне і структурний рівність і рівні комунікативні та функціональні властивості, доводиться все частіше нехтувати цими постулатами для того, щоб не виникало труднощів у розумінні текстів.

Тактику перекладу можна визначити як «технологію прийняття перекладацького рішення в межах ідентифікованих моделей, наповнення змістотворних, каркасно-рамкових моделей корелятивним по суті і комунікативним по функції змістом».

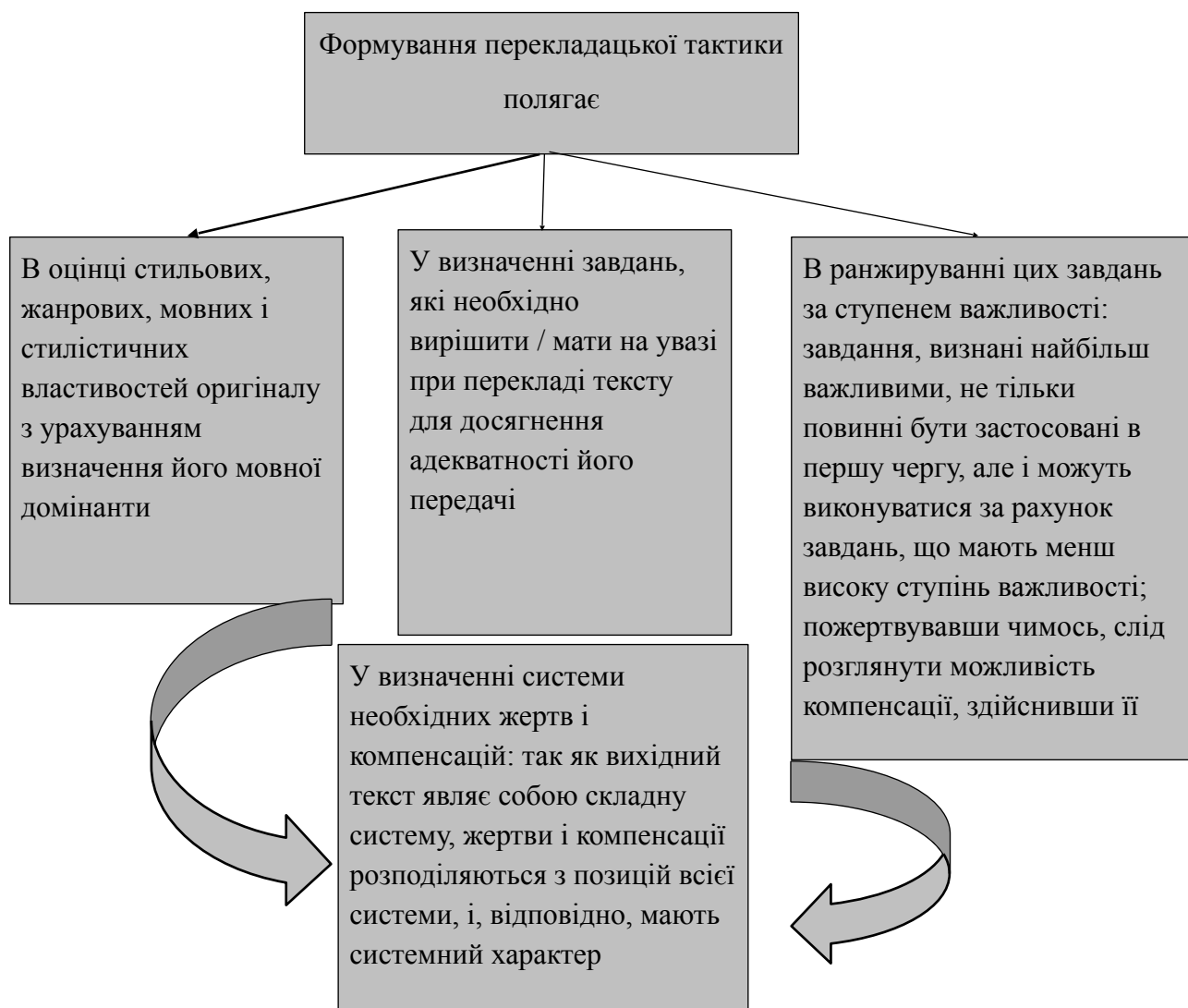

Рис. 1.1. Формування перекладацької тактики

Будь-які дві мови, що розрізняються своїм історичним, географічним, культурним минулим, мають в своїх системах елементи, які не можна порівняти. Через мову народу виражається його самобутність, індивідуальність. Дослідники в зв'язку з цим говорять про мовну картину світу, яка формується у людини за рахунок мислення на тій чи іншій мові. Вона постає як частина концептуальної картини світу людини, що має «прив'язку» до мови і заломлена через мовні форми. Це свого роду філософське обґрунтування зв'язку мовної та концептуальної картини світу.

У мовній картині світу виділяються ті компоненти, які неможливо зрозуміти тільки за рахунок переведення. Для глибокого їх розуміння необхідно розуміти культуру народу. Йдеться про реалії.

Саме слово «реалія» походить від латинського прикметника середнього роду множини *realis*, -e, *realia* - «речовинний», «дійсний», яке перетворилося під впливом аналогічних лексичних категорій в іменник жіночого роду [20]. Даним словом найчастіше позначають якийсь предмет або явище, який існував раніше або існує в даний час. Даний предмет за змістом пов'язують з поняттям «життя» або «спосіб життя» [37].

З точки зору В.Н. Комісарова, основними способами передачі реалій з однієї мови на іншу є наступні п'ять способів:

1. Відповідності - запозичення, які відтворюють в мові, що форму або вимова реалії (пор. Транскрипція і транслітерація);

2. Відповідності - кальки, відтворюють поморфемний склад слова або словосполучення;

3. Відповідності - аналоги, які являють собою найбільш близьке за значенням слово мови, що, однак воно може бути вжито, як правило, тільки в даному контексті;

4. Відповідності - лексичні заміни, які утворюються в процесі перекладацьких трансформацій;

5. Опис, що використовується тоді, коли інші способи не доречні або не представляється можливим їх використовувати [5, с. 148-150].

Слід зазначити, що аналоги реалій, вжиті кілька разів, досить часто стають звичайними і часто вживаними в мові перекладу. У разі реалій - словосполучень ми можемо говорити про створення нових фразеологічних зворотів.

Якщо говорити про безеквівалентних одиницях не тільки як про лексичних одиницях, але і як про граматичних структурах, в цьому випадку можна виділити наступні три способи перекладу реалій на російську мову:

1. Нульовий переклад, при якому граматична безеквівалентна одиниця опускається або компенсується за допомогою будь-якої лексичної реалії;

2. Наближений переклад, при якому безеквівалентна граматична одиниця частково передана в перекладі;

3. Трансформаційний переклад, при якому граматична безеквівалентна одиниця передається за допомогою різних граматичних трансформацій.

Застосування трансформаційної теорії в області передачі реалій з англійської мови на російську можливо і в умовах передачі лексичної форми реалії. Серед перекладацьких трансформацій, що використовуються для передачі реалій з англійської мови на російську, відзначимо наступні:

1 · конверсія - спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється на одиницю мови, що з іншим граматичним значенням. Заміні може піддаватися граматична одиниця вихідної мови будь-якого

- Рівні: словоформа, частина мови, член речення, пропозиція певного типу ».

- Уподібнення - надання загальних граматичних властивостей різних граматичних форм в вихідному і переводящем мовами. Даний перекладацький прийом використовується тоді, коли граматична форма вихідного мови в цілому відсутній в мові, що.

- Антонімічний переклад - заміна негативної структури вихідного тексту позитивною структурою мови, що, або навпаки. Крім того, одиниця вихідної мови може замінюватися не тільки протилежною за структурою, але і одиницею, протилежною вихідної по семантиці.

- Розгортання, що є перетворенням синтетичної форми в аналітичну, «де кілька різних граматичних значень оформляються окремими граматичними елементами» [4, с. 178].

- Стягнення, що полягає в компресії граматичної форми при перекладі. Стегненню піддаються найчастіше часо-видові форми дієслова, фразові дієслова, герундій і т. Д.

А.Д. Швейцер додає такий спосіб передачі реалії, як гіперонімічна трансформація, яка представляє собою такий прийом перекладу, при якому на першому місці стоїть не сама реалія, а її функціональна роль в тексті, наприклад, відображення експресії контексту Швейцер 1988].

Найбільш поширеними прийомами перекладу реалій є:

1. Транскрипція і транслітерація;
2. Калькування;
3. Переклад з використанням функціонального аналога;
4. Описовий переклад;
5. Трансформаційний переклад;
6. Опущення реалії в перекладі.

Транскрипція реалії є «механічне перенесення реалії з іноземних мов в МП (мові перекладу) графічними засобами останнього з максимальним наближенням до оригінальної фонетичної форми» [3, с. 87]. Транслітерація і транскрипція використовуються при перекладі реалій в тому випадку, коли перекладач хоче відобразити в мові, що національний колорит, або дана реалія є основною темою висловлювання, внаслідок чого її можна просто опустити. Досить часто транслітерація і транскрипція вживаються спільно з перекладацьким коментарем, оскільки одиниця, яка відома реципієнту перекладу, повинна бути пояснена будь-яким способом. При транскрипції або транслітерації також часто використовується такий перекладацький прийом, як освоєння, який складається в «адаптації іншомовної реалії, т. Е. Надання їй на основі іншомовного матеріалу обліку рідного слова» [3, с. 89].

Калькування є відтворенням комбінаторного складу слова. Суть калькування полягає в тому, що «складові частини безеквівалентної одиниці (морфеми безеквівалентного слова або лексеми безеквівалентного словосполучення) замінюються їх буквальними відповідниками на мові перекладу» [6, с. 149]. Інакше кажучи, елементи або слова перекладної фрази передаються пословно, поморфемная При калькування також може змінюватися кількість слів у фразі або словосполученні, різні відмінкові форми, схиляння, порядок слів. Переклад реалії за допомогою калькування є «запозичення шляхом буквального перекладу (зазвичай по частинах) слова і обороту» [3, с. 88]. Калькування частіше піддаються реалії - словосполучення, ніж реалії - окремі слова.

Поряд з калькуванням при перекладі реалій може використовуватися прийом, званий полукулькою. Даний прийом полягає в калькуванні однієї складової частини реалії, в той час як інша частина реалії передається за допомогою транскрипції або транслітерації. Дану трансформацію А.Д. Швейцер називає інтергіпонімічним способом перекладу реалії. Інтергіпонімічний переклад - це «заміна одного видового поняття іншим в рамках єдиного родового поняття» [7, с. 154].

Реалія в тексті перекладу може бути замінена своїм функціональним аналогом, який має схожі функції з реалією оригіналу, однак він відрізняється від реалії своїми характеристиками. Іншими словами, безеквівалентна реалія замінюється не еквівалентний, а лише аналогом, що є таким тільки в даному контексті, або, як цю одиницю називає А.Д. Швейцер, «контекстуальних аналогом». У загальному сенсі суть цього прийому можна пояснити тим, що «одна і та ж предметна ситуація зображується в мові, що на основі різних, хоча і взаємопов'язаних ознак» [2, с. 108].

Описовий переклад реалій має місце в тих випадках, коли безеквівалентна одиниця оригіналу мало відома реципієнту перекладу. У таких випадках описовий переклад можна назвати оптимальним прийомом передачі реалії, оскільки реципієнт перекладу може не просто відчутти національний колорит контексту, а й зрозуміти сутність і визначення тієї чи іншої реалії.

Говорячи про описовому перекладі, необхідно відзначити також такий прийом перекладу, як перекладацька примітка. Перекладацька примітка досить часто буває необхідним при перекладі реалій, які є посиланням на будь-якої відомий історичний або літературний персонаж тексту оригіналу. Так, перекладач може передати алюзію, присутню в тексті оригіналу, за допомогою транскрипції, транслітерації або калькування, забезпечивши її, при цьому, коментарем або приміткою. У разі малої популярності згаданого факту або персонажа літератури або історії країни оригіналу перекладач може використовувати функціональний аналог, про який ми говорили вище,

таким чином замінивши відомий персонаж країни оригіналу на відомий персонаж переводить країни. Однак в рамках суспільно-політичного перекладу подібна заміна є, з нашою точкою зору, недоречною.

Трансформаційний переклад являє собою передачу реалії за допомогою будь-якої лексичної, граматичної чи стилістичної трансформації. При трансформаційному перекладі найчастіше передається стилістична забарвлення реалії, а її графічна сутність залишається на задньому плані. С. Влахов називає такий прийом перекладу реалії контекстуальним перекладом. З його точки зору, при контекстуальному перекладі реалії чільну роль грає контекст [1].

Такий прийом перекладу реалій, як її опущення в перекладі, досить часто використовується у вигляді відмови від передачі національного колориту реалії. В цьому випадку реципієнту перекладу зрозумілий сенс реалії, однак відображення культури і менталітету іншого народу залишається непереданим. Внаслідок цього можна говорити про недостатню адекватність перекладу. Хоча, з іншого боку, в наукових джерелах зазначається, що перенасичення тексту перекладу національним колоритом і специфікою культури може також привести до «порушення адекватності в перекладі» [1, с. 153].

Отже, підіб'ємо підсумок вищесказаного. Реалії, добре відомі широкому колу реципієнтів перекладу, як правило, переводяться за допомогою транскрипції, транслітерації або калькування. Реалії, невідомі реципієнтам перекладу, можна перевести за допомогою транскрипції або транслітерації з перекладацьким коментарем або описовим супроводом. Якщо реалія, яка використовується в оригіналі, не несе важливої смислового навантаження, вона може бути передана функціональним аналогом для відображення національного колориту або бути зовсім опущена.

1.4. Критерії оцінки якості перекладу та перекладацькі трансформації

Використання класичних перекладознавчих термінів еквівалентний і адекватний з метою оцінки якості перекладу пов'язано з рядом проблем, і в першу чергу з надзвичайно широким спектром їх інтерпретації в сучасній теорії перекладу. що стосується категорії еквівалентності, то навіть якщо взяти до уваги відносність цього поняття і розуміти еквівалентність як максимально можливу лінгвістичну близькість перекладу і оригіналу, то даний параметр може свідчити про якість перекладу вельми в обмеженій мірі. Результатом осмислення питання про ступінь близькості вихідного і перекладного текстів в кожному конкретному випадку вважається розробка багаторівневих теорій еквівалентності на принципах семіотики (функціональна типологія Егера-Швейцера, п'ятирівнева модель Комісарова, схема рівнів еквівалентності В. Г. Гака). Разом з тим, це ще одне свідчення на користь складності формалізації перекладознавчих категорій. Наприклад, в реальній практиці перекладу представлена в даних моделях підпорядкованість рівнів (зокрема, синтаксичного семантичному) має далеко не абсолютний характер. Відкритим залишається і питання про прагматичний рівень, *що визначає* [2] або *не визначає* [3] еквівалентність перекладу результатному тексту.

Деякі дослідники висловлюють думку про можливість виведення прагматичного рівня з області еквівалентності і розгляду його в рамках категорії адекватності, що, дійсно, знімає претензії з приводу «нелогічності» багаторівневих моделей. На думку Н. К. Гарбовського, адекватним переклад роблять саме прагматичне значення і комунікативний ефект, навіть при відсутності еквівалентності на семантичному і синтаксичному рівнях [4, с. 301]. Однак використання категорії адекватності як оціночної ускладнене тим, що її основні критерії - реакція одержувача перекладу (тобто лінгвоетнічна реакція *усередненого представника* мовного колективу) і

функціональна рівноцінність вихідного тексту і тексту перекладу - в значній мірі абстрактні і не піддаються вимірюванню [5].

Концепція якості перекладу, запропонована В. В. Сдобниковим та О. В. Петровою, заснована на *поєднанні* критеріїв еквівалентності, що передбачає максимально можливу лінгвістичну близькість текстів оригіналу і перекладу, і адекватності, що означає відтворення в перекладі функції вихідного повідомлення. Автори встановлюють різні способи співвідношення цих умов, які є найбільш типовими для кожного виду перекладу [6, с. 213-215]. Наприклад, якісний переклад інформативного тексту визначається як переклад, адекватний в цілому і еквівалентний на рівні окремих сегментів тексту, оскільки задача перекладу спеціальних текстів - найбільш повна і точна передача інформації - може вирішуватися тільки на цьому рівні. Якісний художній переклад - це переклад, адекватний в цілому, але не еквівалентний на рівні окремих сегментів тексту, так як адекватність художнього перекладу пов'язана із забезпеченням естетичного впливу на читача, а останнє, як відомо, в більшості випадків здійснюється за рахунок відмови від лінгвістичної близькості текстів.

Інший спосіб оцінки якості перекладу, запропонований в концепції В. Н. Комісарова, що полягає у визначенні *відповідності тексту перекладу* так званій *норми перекладу*. В даному випадку мова йде про сукупність вимог, що пред'являються до якості перекладу і необхідності дотримання норми еквівалентності перекладу, жанрово-стилістичної норми перекладу, норми перекладацької мови, прагматичної норми перекладу, конвенціональної норми перекладу [2]. Перераховані вимоги є основою насамперед для *зовнішньої* оцінки перекладного тексту, що здійснюється професійно в рамках критики перекладу, що забезпечує можливість встановлення ступеня еквівалентності та адекватності тексту перекладу вихідному тексту, а також його відповідності нормам та узусу мови перекладу. Відзначимо, що одержувач перекладу також оцінює якість перекладу ззовні, але принципова відмінність цієї оцінки полягає в тому, що одержувач сприймає перекладний

текст як спочатку створений на мові, що і, отже, не може оцінити ступінь його еквівалентності та адекватності оригіналу. Оцінюючи переклад як «хороший» чи «поганий», одержувач в кращому випадку звертає увагу на відповідність перекладеного тексту літературній нормі.

Нормативні вимоги можуть служити орієнтиром і для *внутрішньої* оцінки адекватності та еквівалентності перекладу, що здійснюється самим перекладачем, тобто самооцінки. Однак до критичного аналізу результатів своєї праці здатні тільки високопрофесійні перекладачі, що володіють високим ступенем відповідальності перед замовником і перед читацькою аудиторією.

Неважко помітити, що розглянуті вище способи оцінки якості перекладу орієнтовані насамперед на вихідний текст і в силу своєї лінійності не можуть претендувати на вичерпний характер. За рамками дослідження залишається дія такого фактора, як *перекладацька ситуація*, що включає учасників двомовної комунікації: автор - замовник - перекладач - одержувач, характер їх взаємовідносин, мета комунікації і умови комунікації, що в багатьох випадках визначає вибір способу перекладу і перекладацької стратегії.

Наприклад, однією з традиційних перекладацьких проблем є вибір способу перекладу форм ввічливості і форм поведінки в діловому листі. В силу різниці культурних і жанрових традицій суть питання полягає в пошуку стилістично адекватних форм вираження, проте в більшості випадків це цікавить замовника в останню чергу. Як правило, перекладач (особливо в умовах дефіциту часу) коротко викладає зміст основної частини листа. У лінійної парадигми подібний переклад оцінюється як неповний, нееквівалентний і неадекватний, тобто неякісний, але при цьому замовник отримує потрібну йому інформацію. Інший приклад пов'язаний з вживанням ненормативної лексики, що, як відомо, вважається при перекладі неприпустимим. Однак, за свідченням колеги-перекладача, в ситуації на будівельному майданчику збереження при переказі коштів даного регістра

виявилось найбільш ефективною формою комунікації, що забезпечило необхідні дії з боку робітників. Подібні парадоксальні результати перекладу служать предметом дискусій серед теоретиків перекладу з приводу того, що вважати перекладом «в строгому сенсі», а що кваліфікувати як інші види міжмовного посередництва. Проте, така стратегія не тільки існує, але і є досить поширеною і затребуваною суспільством. Теоретичне обґрунтування даного феномена представлено в моделі перекладу «скопос» Катаріни Райс і Ханса Вермеєра, згідно з якою успішна перекладацька діяльність забезпечується її адекватністю. Принциповим є те, що автори трактують поняття адекватності як параметр *процесу перекладу*, що позначає «правильний» вибір способу перекладу, відповідний *меті* перекладу в кожному конкретному випадку.

У руслі сучасного перебування питання про перекладність багато втрат при перекладі кваліфікуються як неминучі і пояснюються розбіжностями в системах вихідної мови і мови перекладу, асиметрією культурних реалій, особливостями узусу і т.д. Ці фактори мають об'єктивний характер і справляють істотний вплив на перекладацьке рішення, яке також обумовленими і суб'єктивними факторами: *здатністю* перекладача зрозуміти закладений в початковому тексті зміст і *вміння* здійснити необхідні міжмовні перетворення для його відтворення засобами мови, на яку перекладають.

Найсуттєвішим питанням щодо перекладацьких трансформацій є питання про їх допустимість і міру необхідності їх використання [14]. Непоодинокими є випадки, коли трансформації надлишкові або, навпаки, відсутні там, де без них явно не обійтися. Ця проблема виражається в протиставленні понять «буквальність» і «вільність». У першому випадку не використовуються необхідні трансформації, в результаті чого відбувається порушення узусу і не можливе сприйняття тексту. У другому випадку трансформації використовуються в надмірно великій, недоречній для даного тексту кількості, що негативно відбивається на яскравості перекладеного тексту. Теоретики вважають, що необхідно знайти середину, щоб

трансформація була адекватною, і виділяють три критерії знаходження оптимального варіанту перекладу.

Перший критерій – вмотивованість трансформації. Вважається, що трансформація «повинна бути мотивована необхідністю досягнення рівноцінності регулятивного впливу» вихідного і перекладеного тексту. Невмотивовані трансформації розцінюються як вільності.

Другим критерієм є мінімальність трансформації. Перекладач може мати кілька варіантів трансформацій, проте вибрати необхідно такий, який допомагає досягти рівноцінності регулятивного впливу текстів з максимальним збереженням семантики і структури оригіналу [14].

Третій критерій – обмеженість заходів трансформацій. Міра (іншими словами, масштаб) трансформації визначається ступенем розбіжності в акті комунікації комунікативних компетенцій носіїв вихідної мови і мови перекладу. Якщо ступінь розбіжності значна, то і трансформація для досягнення балансу буде потрібна більш серйозна.

Встановити допустиму міру трансформацій конкретно неможливо. У різних жанрах і різних текстах вона завжди буде різнитися. Однак адекватна міра є ознакою професійної майстерності перекладача, оскільки в цій ситуації досягається максимально можливе семантико-структурна подібність вихідного і перекладеного текстів[14].

Повертаючись до третього критерію, не можна не згадати і явище «зверхтрансформацій». Справа в тому, що комунікативні компетенції і картина світу носіїв вихідної і перекладеної мов можуть розходитися настільки, що «згладити» це шляхом перекладацьких трансформацій стає абсолютно немислимо. У зв'язку з цим в XVIII столітті велике поширення набула практика внесення змін до оригінальних текстів при перекладі для того, щоб він став максимально близький до смаків і способу життя реципієнтів. Іноді це означало повну зміну сюжетних ліній. Однак оскільки така практика нівелювала саму суть і призначення перекладу, вона незабаром була відкинута.

У перекладознавстві досить гостро стояло питання про можливість і неможливість перекладу. Однак оскільки переклад здійснюється в першу чергу на рівні загального сенсу, а не окремих слів, відсутність в лексичній системі мови перекладу того чи іншого елемента перешкодою для можливості перекладу не є. При перекладі висловлювання так чи інакше є можливість використовувати іншу лексичну одиницю для передачі без смислових втрат.

Існує безліч визначень перекладацьких трансформацій, але ми будемо спиратися на визначення В.Н. Комісарова, оскільки воно коротке і ємне, а також найбільше підходить для нашого дослідження: «перекладацькі трансформації - це перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу в зазначеному сенсі» [11].

Існує далеко не одна класифікація перекладацьких трансформацій. Всі класифікації були складені на різних підставах різними дослідниками.

Р.К. Міньяр-Белоручев пише про те, що трансформації готують текст до операцій на рівні формально-мовному. Він підкреслює, що лексичні трансформації припускають пошук мовних одиниць, які є частиною вже сформованих у перекладача семантичних систем. Мета граматичних трансформацій – замінити вихідні конструкції більш нескладними і поширеними [15].

На думку Я.І. Рецкер, трансформації ґрунтуються на формально-логічних відносинах між поняттями і діляться на граматичні та лексичні. Трансформації граматичні включають в себе різні види замін: частин мови або членів речення [18].

У число лексичних трансформацій входять диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація втрат в процесі перекладу і цілісне перетворення (перетворення внутрішньої форми будь-якого відрізка мовного ланцюга, будь це слово або речення) [18].

А.Д. Швейцер до числа перекладацьких трансформацій відносить зміни на референціальному рівні семантичної еквівалентності, компонентному рівні семантичної валентності, на прагматичному та стилістичному рівні.

Що стосується референціального рівня, то такі трансформації змінюють семантику тексту і обумовлені багатьма факторами. Це можуть бути стилістичні чинники, розбіжності в сполучуваності мовних одиниць, способи вираження комунікативної структури тексту, вибірковість мови по відношенню до явищ позамовного світу, а також розбіжності в структурі семантичних полів і семантичної інтерпретації одних і тих же відрізків позамовної дійсності. Тут, згідно зі схемою семантичних відносин, виділяються гипонімічні, гіперонімічні, метонімічні і метафоричні відносини.

В.Н. Комісарів ділить трансформації в залежності від їх характеру на лексичні, граматичні та лексико-граматичні [11].

Група граматичних трансформацій представлена дослівним перекладом і різного роду граматичними замінами, наприклад, частин мови, форм слова. Лексико-граматичні трансформації (комплексні) включають експлікацію (описовий переклад), компенсації і антонімічний переклад .

У групі лексичних трансформацій описуються формальні і змістовні відносини між оригінальним і перекладним висловлюванням (Комісарів, 2000). Основними прийомами тут є перекладацька транскрипція/транслітерація та перекладацьке калькування [11]. В основі цього прийому – передача безеквівалентної лексики вихідного тексту шляхом заміни її складових частин їх прямими лексичними відповідниками [3]. Також сюди відносяться і лексико-семантичні заміни, такі як модуляція, генералізація і конкретизація.

Що стосується смислового розвитку – модуляції – то вона передбачає заміну слова чи словосполучення вихідної мови такою одиницею перекладної мови, значення якої можна логічно вивести зі значення вихідної; в більшості випадків вони пов'язані причинно-наслідковими відносинами. При цьому

характер причинно-наслідкових відносини часто не буває вузьким, однак логічний зв'язок все ж зберігається [11].

Вичерпно пояснення явищ конкретизації і генералізації, як нам здається, дав А.Д. Швейцер. Гіпонімічні відносини мають місце в ситуації, коли один і той же об'єкт позначається з використанням одиниць більш конкретного значення (гіпонімів). В цьому випадку спостерігаємо конкретизацію – іншими словами, звуження. Гіперонімічні ж відносини виникають в ситуації, коли для позначення об'єкта використовуються одиниці більш широкого значення (гіпероніми), і відбувається генералізація. Виникнення таких відносин обумовлена тим, що в мові нерідко зустрічаються досить шірокозначні слова, які в інших мовах мають низку відповідностей, які є більш приватними поняттями; або, навпаки, слів з вузьким, диференційованим значенням, які мають в інших мовах відповідності ширшого характеру.

Ці два типи трансформацій зводяться до опущення або додавання диференціальної семи, яка несе в собі відміну значення вихідної одиниці від її іншомовного еквівалента. У першому випадку це веде до генералізації, у другому – до конкретизації.

Л.К. Латишев ділить всі перекладацькі прийоми на підстановки і безпосередньо трансформації; перші мають місце тоді, коли текст перекладається «слово в слово», а з трансформаціями маємо справу тоді, коли в перекладі дозволяємо собі далі відходити від оригіналу. Іншими словами, взявши за основу, що між мовами завжди є хоч якісь риси семантичної і структурної подібності (мовні паралелі), то підстановки – переклад на максимально можливному паралелізмі, а трансформації мають на увазі «мотивований відхід від потенційно можливого семантико-структурного паралелізму ВТ і ПТ» [14, с.95].

Коли треба шукати перекладацький еквівалент за межами словникової статті, це означає, що вона просто не може охопити всі одиниці мови перекладу, з якими одиниця вихідного тексту може так чи інакше

перетинатися. В якихось контекстах одиниці мови, що знаходяться за межами словникової статті можуть виступати перекладацькими еквівалентами для такої одиниці вихідної мови.

Вчений розглядає трансформації на різних мовних рівнях. Вважається, що мовні рівні - це підсистеми загальної системи мови. Кожна така система включає якусь сукупність однорідних одиниць і категорій мови і правил, які ці системи регулюють. Існують фонетичний, морфологічний, синтаксичний і лексичний рівні. Нерідко можна зустріти і трансформації, пов'язані з рівнем глибинної структури мови (так звані глибинні трансформації), які так чи інакше змінюють схему побудови думки, однак ми припускаємо, що для нашого матеріалу такий тип трансформацій не характерний.

Перехід від фонетики вихідного тексту до фонетики перекладеного (підстановка) є кроком, без якого немислимий будь-який переклад, і цей крок є найпростішим і поверхневим; в зв'язку з цим заміна звукової оболонки трансформацією вважатися не може. Якщо крім фонетичного ніякий інший рівень не зачеплений, можна говорити про те, що переклад виконаний лише за допомогою підстановок; якщо морфологічний, синтаксичний або лексичний рівень задіяні, можливо, мова йде про трансформацію. Зокрема, трансформації на лексичному рівні в більшій мірі, ніж морфологічні і синтаксичні здатні трансформувати передачу вихідного змісту. Але незважаючи на це вони є не найбільш радикальними перетвореннями, а, скоріше, поверхневими. Вони містять підбір засобів мовного вираження при наявній уже схемі побудови думки. Сама схема думки при лексичних трансформаціях не змінюється [14].

Як ми бачимо, існує безліч думок з приводу трансформацій і, відповідно, класифікацій. З усіх розглянутих нам найбільш близька класифікація В.М.Комісарова. Також ми будемо враховувати і думку Л.К. Латишева про трансформації і підстановки.

Відсутність єдиної класифікації трансформацій і розбіжність точок зору вчених свідчать про складність і невирішеність питання, що розглядається.

Не можна не згадати відомий вислів Р.К. Миньяр-Белоручева: «Трансформації – суть професії перекладача» [15, с.58]. І вона, на наш погляд, дуже справедлива, враховуючи, що, де закінчується робота з підстановками, починається найскладніше – робота з трансформаціями, коли необхідно при виборі трансформації і дотриманні заходів проявити весь свій професіоналізм.

Граматичні трансформації морфологічного і синтаксичного характеру в художньому перекладі викликані різними лексичними і граматичними причинами в силу того, що мовні системи відрізняються одна від одної не тільки лексикою, а й граматиною. У деяких випадках причини, що викликають трансформації, носять лексико-граматичний характер. У практиці перекладу граматичні трансформації зазвичай поєднуються з лексичними, оскільки граматична форма і синтаксична конструкція не розглядаються в процесі перекладу як щось самостійне, окремо від їх лексичного наповнення. Наведені приклади граматичних трансформацій взяті з художньої літератури та публіцистики, зібраних Я. І. Рецкером у праці «Теорія перекладу і перекладознавча практика» [21].

Комунікативне навантаження речення, щоб отримати правильне відображення в перекладі, часто вимагає ретельного підбору слова. Рішення перекладацького завдання залежить і від вдалого вибору форми слова, його граматичної категорії [21]. Навіть коли перекладачем знайдена оптимальна структура речення в перекладі, виникає питання про найкращий порядок послідовності членів речення. Нерідко до граматичної трансформації доводиться вдаватися, навіть коли в українській мові є аналогічна структура.

Широке використання трансформацій пояснюється розбіжністю структури речень: інший порядок слів, порядок розташування головного, підрядного і вступного. Частина мови, якими виражені члени речення, при перекладі можуть відтворюватися іншими частинами мови, стислість вираження ВМ (вихідна мова) може потребувати додаткових слів і виразів при перекладі МП (мова перекладу).

Суть граматичної трансформації полягає в перетворенні структури речення, вона може бути повною або частковою, в залежності від того, чи змінюється структура речення повністю або частково. Зазвичай, якщо замінюються головні члени речення, то відбувається повна трансформація, якщо другорядні – часткова.

Синтаксична заміна (заміна якихось членів речення) пов'язана з морфологічною заміною (заміна частин мови), бо з морфологічної точки зору всі члени речення є частинами мови. Причинами граматичних трансформацій можуть послужити:

- 1) синтаксична функція речення;
- 2) лексичне наповнення речення;
- 3) смислова структура речення;
- 4) контекст речення;
- 5) експресивно-стилістична функція речення.

До підвидів граматичних трансформацій відносяться прийоми перестановки і заміни.

Під перестановками як видом перекладацьких трансформацій розуміють зміну розташування мовних елементів в тексті перекладу. Такими елементами є слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення. Наприклад, порядок слів в англійському і українському реченні може збігатися, але іноді доводиться вдаватися до перестановки окремих членів речення та підрядних речень в складнопідрядних реченнях.

Англійське речення, як правило, починається з підмета, за яким йде присудок, спочатку йде рема – головна інформація, потім тема – другорядна інформація обставини місця і часу, що розміщуються в кінці. При перекладі необхідно враховувати, що в українській мові інший порядок слів: другорядні члени речення часто можуть стояти на першому місці, за ними йде присудок, а іменники – в кінці речення. В англійській мові головному реченню передують підрядні, в українській мові – навпаки. Є й протилежні випадки [2].

Як правило, перестановки здійснюються відповідно до граматичних норм мови. У чистому вигляді при перекладі вони зустрічаються не так часто. Відсутність в українській мові будь-якої конструкції, розбіжність у вживанні відповідних форм і конструкцій, лексичні причини – все це змушує проводити заміни частин мови при перекладі. Перестановка як вид граматичної трансформації зустрічається досить часто, однак майже завжди вони зустрічаються в поєднанні з різного роду граматичними і лексичними замінами.

Заміни – найбільш поширений вид перекладацьких трансформацій. Заміни можуть підлягати форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку і інші граматичні одиниці. До граматичних замінів відносять такі:

- 1) заміна форми слова;
- 2) заміна частини мови;
- 3) заміна члена речення;
- 4) синтаксична заміна в складному реченні.

Отже, в більшості випадків при перекладі з англійської мови – українською речення не накладаються одне на одне, майже завжди вони мають різні структури: інший порядок слів, інша послідовність частин речення і головного, вступного, підрядного речення. Частини мови, якими виражені члени речення, в перекладі можуть замінюватися іншими частинами мови. Це пояснює широке використання граматичних трансформацій при перекладі. Ще раз варто підкреслити, що всі перераховані види трансформацій в чистому вигляді зустрічаються досить рідко, як правило, вони поєднуються один з одним: перестановка супроводжується заміною тощо.

Висновки до розділу 1

На підставі вивченої теоретичної літератури та проаналізувавши мовний матеріал можна зробити наступні висновки:

1. Художній переклад – особливий напрямок в перекладознавчій діяльності, що полягає в перекладі художнього твору з однієї мови на іншу. Головною проблемою художнього перекладу є передача унікального авторського стилю, естетики, багатства мовних засобів, які впливають на атмосферу і настрої, закладені в тексті.

2. Для адекватного перекладу українською мовою перекладачі використовують різного роду лексичні та граматичні трансформації. У чистому вигляді вони зустрічаються вкрай рідко і зазвичай поєднуються з іншими видами трансформацій, приймаючи комплексний характер і необхідні, щоб дотримати «правильність» мовних норм.

3. Реалії представляють собою окремих незвичайний і важливий шар лексики мови. Всі вчені сходяться в тому, що реалії належать до безеквівалентної лексики, тобто часто представляють собою проблему при перекладі. Вони можуть зустрітися при перекладі абсолютно будь-якого тексту, тому дуже важливо знати особливості реалій та їх перекладу.

Труднощі передачі англійських реалій при перекладі полягають у відсутності в мові перекладу позначення реалією об'єкта, а також в необхідності, поряд з семантикою реалії, передати її конотацію, тобто національне та історичне забарвлення. Всі вчені сходяться в тому, що реалії належать до безеквівалентної лексики, тобто часто представляють собою проблему при перекладі. Вони можуть зустрітися при перекладі абсолютно будь-якого тексту, тому дуже важливо знати особливості реалій та їх перекладу. У мові емоції виражаються різними категоріями, серед яких категорії емоційності та оцінки. На думку лінгвістів, категорії оцінки та емоційності дуже близькі, мають тісний взаємозв'язок і часто виступають разом. З точки зору експресивності лексику можна розділити на дві групи: емоційно-нейтральну та емоційно-забарвлену. Перша група висловлює

виключно поняття і не має на увазі ставлення мовця до цього поняття. Друга група висловлює ставлення мовця до переданого, його почуття та настрої щодо предмета повідомлення. Для зручності виділяють чотири основні типи перекладацьких трансформацій: перестановки, заміни, додавання та опущення.

4.Індивідуальний стиль письменника визначається як індивідуальними авторськими пристрастями, так і станом мовної системи в певний період. У художніх творах виразність мови досягається завдяки використанню тропів і стилістичних фігур, тому важливо враховувати те, якими засобами передається художній твір в процесі «перекладу» з однієї культури в іншу, якого роду стилістичні та смислові зміни, що впливають на сприйняття тексту, виникають при інтерпретації.

Розділ 2. Особливості перекладу художніх текстів (на матеріалі «1001 ночі»)

2.1. Аналіз лексико-семантичних засобів досягнення функціональної еквівалентності при перекладі художніх оповідок із «1001 ночі»

Перші переклади казки 1001 ніч з'явилися близько 1905 року, автор Хеннинн Макс переклав її з німецької мови. Під час Радянського Союзу було багато перекладів, але їх структура і зміст не викликали довіри. Лише в 1986 році зробили переклад з арабської мови, відомий автор Никитенко. 1911 рік славиться тим, що переклад з російської було опубліковано.

Сутність лексичних трансформацій полягає у заміні окремих лексичних одиниць вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які не є їхніми словниковими еквівалентами.

Вміння здійснювати лексичні трансформації належить до беззаперечних вмінь перекладача, а тому вміння правильно визначати та правильно застосовувати лексичні трансформації потребує детального аналізу та дослідження. Застосування лексичних трансформацій у перекладі спрямоване на адекватну передачу змісту оригіналу і врахування норм мови перекладу (Карабан, 2004, с. 300). У межах даної роботи варто розглянути лексичні трансформації, що були застосовані під час перекладу художнього твору «Тисяча і одна ніч» з арабської на українську мову: 1. Конкретизація значення слова. Дана лексична трансформація полягає у тому, що лексичний елемент у реченні перекладається не сам по собі, окремо від речення, а разом з його концептуальними зв'язками та функціональними характеристиками (Финкельберг, 1986, с. 23).

Для досягнення адекватного перекладу перекладач врахував всі значення слова. Знаючи словникові відповідники слова, перекладач добирає контекстуальні відповідники слова, які у словнику не фіксуються. Для цього і використовується лексична трансформація конкретизації значення як спосіб

вибору контекстуального відповідника слова. В результаті застосування даного виду лексичної трансформації слово ширшого значення в тексті-оригіналі замінюється словом вужчого значення у тексті перекладу.

Для прикладу, у казках «Тисячі і однієї ночі» використовується дієслово «ركح (ركح)» (арабсько-українським словником) «ворушитися, рухатися, ходити, проявляти активність». Його масдар (віддієслівний іменник) كيرحت означає рух, ворущіння, ходіння. Використання даного масдара у тексті казок є яскравим прикладом виразного впливу контексту на значення слів. В даній ситуації контекст, яким поєднується конкретне слово з конкретною ситуацією, збагачує та пояснює його значення. У тлумачному словнику слово كيرحت означає рух взагалі. Дане слово може мати дві додаткові ознаки: початок дії або тривалість (множинність) дії. З цього можна зробити висновок, що, чим менше денотативних ознак міститься в семантичній структурі конкретного слова, тим ширшою є його сполучуваність у реченні (Финкельберг, 1986, с. 24).

Так, у тексті казок «Тисяча і одна ніч» дієслово كيرحت поєднується з різними іменниками та займенниками, наприклад (Рибалкін, 2011, с. 576):

1. З іменниками «руйнівниця насолоди» رمدم ؤذلا у «Типовій кінцівці» «1001 ночі»:

تيعمجا قلاطو ؤذلا رمدم كيرحت نتح ، ؤايح بيطاو دعسا اوשאع

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921).

І жили вони найблаженнішим та найприємнішим життям, доки не прийшла до них Руйнівщиця насолоди і Розлучниця зборів» (Рибалкін, 2011, с. 576). 2. З іменником «сад» ؤقيدح , навіс» ؤلظ в «Розповіді про двох візирів та Аніс аль-Джаліс» (ночі 34-38):

! كيرحت ؤقيدحلا اوأرو ؤقيدحلا ، ايو نماهل ؤقيدح

«...Вони увійшли до саду і побачили сад, та який ще сад «Сад тисячі і однієї ночі»

І ворота його були зі зводами, точно портик, і були покриті лозами, а виноград там був різних кольорів – червоний, як яхонт, і чорний, як збен (Рибалкін, 2011, с. 576).

كيرحت (Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921).

І вони увійшли під навіс І знайшли там плоди, які росли купами та окремо, і на гілках дерев, які співали наспіви...»

Інший зміст («втікати») надається дієслову رُكُّ حُحُّ «Розповіді про Маруфе-чоботаря (ніч 989-1001):

كرحتت لاردقما نم ثدحيس ثدحيسام

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, с. 910)

«Що буде, то буде, і від того, що призначено долею, не втечеш»

Широка сполучуваність дієслова كيرحت призводить до того, що з його допомогою здійснюється опис значної кількості конкретних ситуацій, для опису яких українською мовою необхідно виокремити більшу кількість додаткових смислових ознак, ніж є у значенні одного арабського слова كيرحت. Тому під час перекладу казок «Тисяча і одна ніч» з арабської мови на українську у перекладача виникла потреба уточнити характер руху, застосувавши лексичну трансформацію конкретизації слова, якому надається декілька значень «увійти», «втікати», «йти».

Варто зазначити, що лексична трансформація конкретизації слова застосовується тоді, коли необхідно перекласти слово з широким, тобто досить нечітким значенням. Зазвичай, після такого дієслова слідує масдар. Кількість масдарів, які поєднуються з цим дієсловом, фактично необмежена (Финкельберг, 1986, с. 56).

Обираючи конкретну лексичну одиницю при перекладі дієслова з широким змістом, перекладач керується низкою чинників:

1) значення дієслова конкретизується значенням слів контексту, тобто слів, з яким дієслово поєднується. Наприклад, дієслово رُكُّ حُحُّ «рух» та іменник «сад» تَقْيِدِحْ поєднуючись утворюють словосполучення «увійти до

саду» *يف قيدحلا ة كيرحت*, дієслово «*رُكُّحُ*» та іменник «навіс» *قلظ* при перекладі утворюють дієслово «увійти під навіс» - «*تحت قلظ كيرحت*»

2) у випадку, коли підмет – це слово на позначення інактивного діяча, то дієслово перекладається з відтінком потенційної модальності як «може», наприклад дієслово «рухатися, проявляти активність у напрямку» *كيرحت* та іменник «обіцянка» *دعو* поєднуються при перекладі, надаючи дієслову потенційної модальності: «Обіцянка може радувати вухо...» (*كيرحت. دعو. ءاضر. لا*) (*تذلاً*) (Рибалкін, 2011, с. 576).

2. Генералізація значення слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого здійснюється перехід від видового поняття до родового (Мильяр-Белоручев, 1996, с. 189).

Тобто за даного виду трансформації при перекладі лексичного елемента перекладений відповідник утворюється за рахунок не тільки звуження значення слова, а й за рахунок його розширення. Внаслідок цього процесу слово з вузьким значенням замінюється перекладачем на слово з ширшим значенням. Наприклад, дієслово «слухати» *عمتسا* у словнику тлумачать по-різному, як: 1) використовувати орган слуху для сприйняття інформації; 2) слухатися, сприймати.

У «Розповіді про Ширин та рибака» з «Тисячі і однієї ночі» дієслово «слухати» перекладено як «слідувати»:

(*لا يغبنى دحلاً نا عمتسى بلا يار ةأر ملا - . نمو عمتسا اهيأرل رسخى نيمهد نيرخاً مهردلاب*).

Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921)

«Не повинен ніхто слідувати думці жінки. – Хто послухається її думки, втратить з кожним своїм дірхемом ще два дірхеми» (Рибалкін, 2011, с. 576).

У «Казці про Хасана басрійського» слово «слухати» перекладено як «прислухатися»:

بحلا قشعى لا عمتست تاملك قىلاخ ن

(. Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921)

«Закоханий не прислуховується до слів вільного від кохання» (Рибалкін, 2011, с. 576).

Тобто словникове значення слова досить рідко використовується у перекладеному тексті, частіше дієслово виконує роль граматичного значення часу та семантичного сенсу буття (Финкельберг, 1986, с. 56).

Розширюючи власне значення, дієслово набуває класу допоміжного і отримує здатність поєднання з багатьма іменниками.

Перекладацька лексична трансформація генералізації часто існує поряд з трансформацією додавання слова.

3. Додавання слова – використовується як трансформація у перекладі, хоча давно відомий факт, що перекладач не має права додавати до перекладеного тексту того, чого не було в оригіналі. Всі смислові зміни, за правилами, мають робитися перекладачем за межами перекладу (у вигляді коментарів, пояснень). Перекладацька трансформація додавання слів полягає у тому, що до перекладу вводяться лексичні елементи, які відсутні в оригінальному тексті, з метою правильної передачі смислу оригінального речення, яке перекладається, або ж з метою дотримання мовних норм, які властиві для мовної культури мови перекладу (Карабан, 2004, с. 309).

Наприклад, у «Розповіді про носія та трьох дівчат» з «1001 ночі» існує фраза:

همطحي ح بلع رسلا ، لا قنت دحاب نم ق

.(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 920)

«Бережи свою таємницю, нікому її не довіряй. Той, хто довірив таємницю, тим самим губить її», яка в оригіналі звучить як «Бережи таємницю, нікому її не довіряй. Той, хто довірив – губить її» (Рибалкін, 2011, с. 578).

У «Казці про Абу Кіре і Абу Міре» речення:

ملا علا يف تامامحلا لاضفاً نم مامحلا دعى

.(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921)

«Хаммам – одне з кращих благ у світі» в оригіналі звучить як «Хаммам – одне з кращого у світі» (Рибалкін, 2011, с. 578).

4. Вилучення слова. Так само як додавати, так і вилучати зі змісту тексту перекладач не має права нічого, що було додано автором. Вилученню підлягають лише ті елементи смислу, які в оригіналі повторюються за мовними нормами мови оригіналу, або ж якщо передача цих елементів змісту суперечить мовним нормам мови перекладу (Карабан, 2004, с. 309).

Наприклад, у «Розповіді про лисицю та вовка» з «1001 ночі» речення:

لا وهفصنة

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 920)

«Обережність – половина спритності» в оригіналі звучить як «Обережність є половиною від спритності» (Рибалкін, 2011, с. 578).

Головне правило, яке використовується при даному перекладі, це збереження обсягу оригінальної інформації та її змісту.

5. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови – є найпоширенішим видом перекладацької трансформації. При перекладі заміні піддаються граматичні одиниці (форма слова, частина мови, член речення, тип синтаксичного зв'язку тощо) та лексичні одиниці.

Слово однієї частини мови замінюється на слово іншої частини мови за допомогою різних лексичних та граматичних особливостей мови оригіналу і мови перекладу та відмінностей у мовних нормах.

У даному випадку іменник при перекладі замінюється на прикметник, прикметник замінюється на дієслово. Найчастіше заміні підлягають іменники, дієслова, прислівники (Карабан, 2004, с. 312).

Можна навести для прикладу уривок з «Розповіді про царя Шахрियаре та його брата»:

هداز ايند مهر غصاو هداز رهش مه ربكا ناتنبا كلملا ريزول ناکو

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921)

«А у царського візиря було дві доньки: старша – на ім'я Шахразада, і молодша – на ім'я Дуньязада», який в оригіналі звучить як «А у візиря царя було дві доньки: старша – Шахразада, і молодша – Дуньязада» (Рибалкін, 2011, с. 550).

Лексична трансформація заміни слова використовується тоді, коли зберігаючи частину мовної характеристики слова, яке перекладається, можна порушити граматичні норми, властиві для мови перекладу та норм слововживання (Карабан, 2004, с. 313).

6. Перестановка слова, яку ще називають пермутацією (Карабан, 2004, с. 313), є таким видом лексичної перекладацької трансформації, за якого змінюється розташування мовних елементів у тексті на мові перекладу у порівнянні з оригінальним текстом. Перестановці при перекладі з арабської на українську мову піддаються слова, словосполучення, частини складного речення і самостійні речення у структурі тексту. Найпоширенішим випадком при перекладі є зміна порядку слів у словосполученні та слів у структурі речення. Для використання перестановки перекладач користується низкою причин. Однією з них є різниця в побудові речення в українській мові та арабській мові. У арабському тексті прийнятий прямий порядок слів арабського дієслівного речення: присудок-підмет.-обставина місця-обставина часу. Для українського ж тексту аналогічного характеру характерним є наступний порядок: обставина часу – обставина місця – присудок – підмет (Финкельберг, 1986, с. 15).

Для прикладу можна навести прислів'я з розповіді «Халіф на годину, або Розповідь про Абу-ль-Хасана-кутилу»:

نم نذحت لا تاز جعلا هذه لثم حابصلا بلا اسملا

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921)

Літературний переклад: «Від вечора до ранку таких чудес не буває!» (Букв.: «Чудес таких не буває від вечора до ранку!») (Брояка та Рибалкін, 1991, с. 512).

Даний приклад є типовою трансформацією, зумовленою синтаксичними особливостями мови перекладу.

Застосування перестановки як виду перекладацької трансформації для перекладу з арабської на українську мову зустрічається досить часто та одночасно супроводжується іншими видами трансформацій.

7. Транскрипція та транслітерація – при перекладі арабських текстів має вузьке застосування, коли необхідно перекласти мовні реалії та власні назви, імена, які не мають загальноприйнятих відповідників в українській мові.

Наприклад, з розповіді «Халіф на годину, чи Розповідь про Абу-льХасана-кутилу» уривок перекладено наступним чином:

.Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921) هديش

Харун ар-Рашид (Рибалкін, 2011, с. 574).

«...Харун ар-Рашид (внаслідок свого великого правосуддя та любові до справедливості постійно ходив таємно по місту і розвідував про положення підданих, а на початку кожного місяця він також ходив, переодягнений, щоб подивитися, як поводять себе правителі і як вони за межами Багдаду вчиняють з народом у відношенні справедливості, образ та правосуддя» (Рибалкін, 2011, с. 574).

У даному випадку транслітеровано «Багдад» - місто у Іраку, розташоване на річці Тигр, відоме своїми друкарнями, - може бути відоме не всім читачам і зафіксований офіційно варіант перекладу знайти не вдалося, тому транслітерація є необхідною.

Коли автор сам усвідомлює, що назви міст, гір, рік, які він використовує творі, невідомі публіці взагалі, він бере їх у лапки.

8. Калькулювання – не завжди є оптимальним методом лексичних перекладацьких трансформацій, саме тому існує безліч способів перекладу арабських художніх творів, які досліджуються у даній роботі. Цей метод полягає у дослівному перекладі тексту, якщо він не суперечить граматичним і стилістичним нормам української мови. В даному випадку він є виправданим.

Наприклад, з прислів'я з «Тисяча і одна ніч»

صاخلا هوبناً يف قبرقلا رامز مزم و قلبطلا بلع برضا

.(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921)

«Бий у свій барабан і дуди у свою власну дудку» перекладено за допомогою калькулювання (Толкін, 2003, с. 450)

Так само як і Вигук з Корану (2:151), використаний як кліше у «Тисячі і одній ночі»

انا ~ انوا هيلًا نوعجار! (Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921)

«Воістину, ми належимо Аллаху і до нього повертаємося!» та уривок з «Розповіді про Мустафу-чоботаря» (ночі 989-1001) (Мардус, 2017, с. 546).

Із вище зазначеного можна говорити про застосування граматичної трансформації «транспозиції», але з точки зору лексичних трансформацій даний переклад називається «калькуванням».

9. Смысловий розвиток (модуляція) широко застосовується у перекладі окремих творів художньої літератури. Модуляції при перекладі підлягають як окремі лексичні одиниці, так і цілі синтаксичні конструкції. Найбільше модуляції піддаються фразеологічні звороти. Перекладаючи арабський фразеологічний зворот, перекладач, зазвичай, застосовує український фразеологічний зворот з аналогічним значенням. Для цього при перекладі використовують фразеологічні словники.

Характеризуючи метод модуляції, варто зазначити, що знайомство з надбаннями української літератури та фольклору є необхідними умовами успішного використання цієї техніки (Ефремов, 1974, с. 191).

При використанні методу смыслового розвитку, перекладачу важливо не надто далеко відходити від оригіналу, підбираючи варіативний відповідник, адже до сьогодні існує суперечка серед перекладачів щодо важливості дослівного або адекватного перекладу, які пізніше отримали назву адекватного. В давнину багато перекладачів були страчені за їх бажання перекласти текст оптимально (Ефремов, 1974, с. 191).

У ХХІ столітті найоптимальнішим перекладом вважався тільки адекватний переклад. Ми також є прихильниками даної точки зору, адже головне завдання перекладача – з максимальною точністю передати зміст тексту у випадку, якщо неможливо зберегти оригінальний колорит його форми через відсутність аналогічної конструкції в українській мові.

Якщо в оригінальному тексті є слова-реалії, зміст яких незрозумілий для читача, їх значення пояснюється у коментарі способом «транскрипції та транслітерації» (Ефремов, 1974, с. 192).

Отже, на підставі аналізу лексичних трансформацій, зроблених при перекладі художнього твору «Тисяча і одна ніч» з арабської на українську мову, можна зробити висновки, що головні труднощі при перекладі та весь процес перекладу в даному випадку зумовлені відмінностями у структурах арабської та української мови і їх мовних правилах, які приймають участь у цьому процесі. Саме тому застосовуються лексичні трансформації для надання даному перекладу адекватності. Сутність лексичних трансформацій полягає у заміні лексичних одиниць мови оригіналу на лексичні одиниці мови перекладу, які не є їх словниковими еквівалентами.

На матеріалі художнього твору «Тисяча і одна ніч» нами було виділено декілька видів лексичних трансформацій, які були застосовані під час перекладу цього твору з арабської на українську мову, а саме:

- конкретизація значення слова;
- генералізація значення слова;
- додавання слова;
- вилучення слова;
- заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови;
- перестановка слова,
- транскрипція та транслітерація;
- калькування;
- конкретизація;
- узагальнення;
- смисловий розвиток (модуляція) (Остапенко, 2013, с. 87).

Оскільки лексичні трансформації у перекладі дуже тісно пов'язані з граматичними, то у своїй роботі вважаємо за необхідне провести аналіз граматичних трансформацій, застосованих при перекладі з арабської мови.

2.2. Аналіз граматико-синтаксичних засобів досягнення функціональної еквівалентності при перекладі «1001 ночі»

Під час перекладу оповідань «1001 ніч» з арабської на українську мову були використані наступні граматичні трансформації:

1. Синтаксичне уподібнення – не є поширеним способом трансформації, використовується надто рідко (Левицкая, 1971, с. 63). Значення даного терміна варто пояснити на прикладі.

لولا أن اغلا نم اھمر رسکنا

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, с. 921)

І жили вони найблаженнішим та найприємнішим життям, доки не прийшла до них Руйнівщиця насолоди і Розлучниця зборів» (Рибалкін, 2011, с. 576).

2. З іменником «сад» «تقيدح» , навіс «فلفظ» в «Розповіді про двох візирів та Аніс аль-Джаліс» (ночі 34-38):

ت تقيدحلا اوأرو تقيدحلا ، ابو نماهل تقيدح کيرحت

«...Вони увійшли до саду і побачили сад, та який ще сад

«Сад тисячі і однієї ночі»

І ворота його були зі зводами, точно портик, і були покриті лозами, а виноград там був різних кольорів – червоний, як яхонт, і чорний, як збен (Рибалкін, 2011, с. 576).

Широка сполучуваність дієслова کيرحت призводить до того, що з його допомогою здійснюється опис значної кількості конкретних ситуацій, для опису яких українською мовою необхідно виокремити більшу кількість додаткових смислових ознак, ніж є у значенні одного арабського слова کيرحت. Тому під час перекладу казок «Тисяча і одна ніч» з арабської мови на українську у перекладача виникла потреба уточнити характер руху, застосувавши лексичну трансформацію конкретизації слова, якому надається декілька значень «увійти», «втікати», «йти». Варто зазначити, що лексична

трансформація конкретизації слова застосовується тоді, коли необхідно перекласти слово з широким, тобто досить нечітким значенням. Зазвичай, після такого дієслова слідує масдар. Кількість масдарів, які поєднуються з цим дієсловом, фактично необмежена (Финкельберг, 1986, с. 56).

Обираючи конкретну лексичну одиницю при перекладі дієслова з широким змістом, перекладач керується низкою чинників:

1) значення дієслова конкретизується значенням слів контексту, тобто слів, з яким дієслово поєднується. Наприклад, дієслово «رُكَّحُ» та іменник «сад» قِيدِحْ поєднуючись утворюють словосполучення «увійти до саду» يَفْ قِيدِحْلَاةَ كِيرِحْتْ, дієслово «رُكَّحُ» та іменник «навіс» فَلْظْ при перекладі утворюють дієслово «увійти під навіс» - «تَحْتْ فَلْظْ كِيرِحْتْ»;

2) у випадку, коли підмет – це слово на позначення інактивного діяча, то дієслово перекладається з відтінком потенційної модальності як «може», наприклад дієслово «рухатися, проявляти активність у напрямку» كِيرِحْتْ та іменник «обіцянка» دَعْوْ поєднуються при перекладі, надаючи дієслову потенційної модальності: «Обіцянка може радувати вухо...» (كِيرِحْتْ. دَعْوْ. ءَاضِرْ-لَا) (نَدْلَا) (Рибалкін, 2011, с. 576).

2. Генералізація значення слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого здійснюється перехід від видового поняття до родового (Мильяр-Белоручев, 1996, с. 189).

Тобто за даного виду трансформації при перекладі лексичного елемента перекладений відповідник утворюється за рахунок не тільки звуження значення слова, а й за рахунок його розширення. Внаслідок цього процесу слово з вузьким значенням замінюється перекладачем на слово з ширшим значенням.

Наприклад, дієслово «слухати» عَمْتَسَا у словнику тлумачать по-різному, як: 1) використовувати орган слуху для сприйняття інформації; 2) слухатися, сприймати.

У «Розповіді про Ширин та рибака» з «Тисячі і однієї ночі» дієслово «слухати» перекладено як «слідувати»:

(لا يغبنى دحلاً نأ عمتسى بلا يار ةأرملا - نمو عمتسا اهيأرل رسخى نيمهد نيرخأ مهردلاب

Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 921) «Не повинен ніхто слідувати думці жінки. – Хто послухається її думки, втратить з кожним своїм дірхемом ще два дірхеми» (Рибалкін, 2011, с. 576).

Тобто словникове значення слова досить рідко використовується у перекладеному тексті, частіше дієслово виконує роль граматичного значення часу та семантичного сенсу буття (Финкельберг, 1986, с. 56).

Розширюючи власне значення, дієслово набуває класу допоміжного і отримує здатність поєднання з багатьма іменниками.

Перекладацька лексична трансформація генералізації часто існує поряд з трансформацією додавання слова.

3. Додавання слова – використовується як трансформація у перекладі, хоча давно відомий факт, що перекладач не має права додавати до перекладеного тексту того, чого не було в оригіналі. Всі смислові зміни, за правилами, мають робитися перекладачем за межами перекладу (у вигляді коментарів, пояснень). Перекладацька трансформація додавання слів полягає у тому, що до перекладу вводяться лексичні елементи, які відсутні в оригінальному тексті, з метою правильної передачі смислу оригінального речення, яке перекладається, або ж з метою дотримання мовних норм, які властиві для мовної культури мови перекладу (Карабан, 2004, с. 309).

Наприклад, у «Розповіді про носія та трьох дівчат» з «1001 ночі» існує фраза:

اح بلع رسلا ، لا قنت دحأب نم قنى اه

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan, 2004, p. 920)

«Бережи свою таємницю, нікому її не довіряй. Той, хто довірив таємницю, тим самим губить її», яка в оригіналі звучить як «Бережи таємницю, нікому її не довіряй. Той, хто довірив – губить її» (Рибалкін, 2011, с. 578).

4. Вилучення слова. Так само як додавати, так і вилучати зі змісту тексту перекладач не має права нічого, що було додано автором. Вилученню

підлягають лише ті елементи смислу, які в оригіналі повторюються за мовними нормами мови оригіналу, або ж якщо передача цих елементів змісту суперечить мовним нормам мови перекладу (Карабан, 2004, с. 309).

5. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови – є найпоширенішим видом перекладацької трансформації. При перекладі заміні піддаються граматичні одиниці (форма слова, частина мови, член речення, тип синтаксичного зв'язку тощо) та лексичні одиниці.

Слово однієї частини мови замінюється на слово іншої частини мови за допомогою різних лексичних та граматичних особливостей мови оригіналу і мови перекладу та відмінностей у мовних нормах.

У даному випадку іменник при перекладі замінюється на прикметник, прикметник замінюється на дієслово. Найчастіше заміні підлягають іменники, дієслова, прислівники (Карабан, 2004, с. 312).

Можна навести для прикладу уривок з «Розповіді про царя Шахрियаре та його брата»:

هدازايند مهر غصاو هدازرهش مهربكا ناتنبا كلملا ريزول ناكو

(Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921)

«А у царського візиря було дві доньки: старша – на ім'я Шахрязада, і молодша – на ім'я Дуньязада», який в оригіналі звучить як «А у візиря царя було дві доньки: старша – Шахрязада, і молодша – Дуньязада» (Рибалкін, 2011, с. 550).

Лексична трансформація заміни слова використовується тоді, коли зберігаючи частину мовної характеристики слова, яке перекладається, можна порушити граматичні норми, властиві для мови перекладу та норм слововживання (Карабан, 2004, с. 313).

6. Перестановка слова, яку ще називають пермутацією (Карабан, 2004, с. 313), є таким видом лексичної перекладацької трансформації, за якого змінюється розташування мовних елементів у тексті на мові перекладу у порівнянні з оригінальним текстом.

Перестановці при перекладі з арабської на українську мову піддаються слова, словосполучення, частини складного речення і самостійні речення у структурі тексту.

Найпоширенішим випадком при перекладі є зміна порядку слів у словосполученні та слів у структурі речення. Для використання перестановки перекладач користується низкою причин. Однією з них є різниця в побудові речення в українській мові та арабській мові. У арабському тексті прийнятий прямий порядок слів арабського дієслівного речення: присудок-підмет-обставина місця-обставина часу. Для українського ж тексту аналогічного характеру характерним є наступний порядок: обставина часу – обставина місця – присудок – підмет (Финкельберг, 1986, с. 15).

7. Транскрипція та транслітерація – при перекладі арабських текстів має вузьке застосування, коли необхідно перекласти мовні реалії та власні назви, імена, які не мають загальноприйнятих відповідників в українській мові. Наприклад, з розповіді «Халіф на годину, чи Розповідь про Абу-льХасана-кутилу» уривок перекладено наступним чином:

.Marzolph U., Leeuwen R. van, Hassan W, 2004, p. 921) ديشرلا نوراھ

Харун ар-Рашид (Рибалкін, 2011, с. 574).

Отже, на підставі аналізу лексичних трансформацій, зроблених при перекладі художнього твору «Тисяча і одна ніч» з арабської на українську мову, можна зробити висновки, що головні труднощі при перекладі та весь процес перекладу в даному випадку зумовлені відмінностями у структурах арабської та української мови і їх мовних правилах, які приймають участь у цьому процесі. Саме тому застосовуються лексичні трансформації для надання даному перекладу адекватності. Сутність лексичних трансформацій полягає у заміні лексичних одиниць мови оригіналу на лексичні одиниці мови перекладу, які не є їх словниковими еквівалентами.

На матеріалі художнього твору «Тисяча і одна ніч» нами було виділено декілька видів лексичних трансформацій, які були застосовані під час перекладу цього твору з арабської на українську мову, а саме: - конкретизація

значення слова; - генералізація значення слова; - додавання слова; - вилучення слова; - заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови; - перестановка слова, - транскрипція та транслітерація; - калькування; - конкретизація; - узагальнення; - смисловий розвиток (модуляція) (Остапенко, 2013, с. 87).

Оскільки лексичні трансформації у перекладі дуже тісно пов'язані з граматичними, то у своїй роботі вважаємо за необхідне провести аналіз граматичних трансформацій, застосованих при перекладі з арабської мови.

Висновки до розділу 2

На підставі дослідження лексико-граматичних особливостей перекладу художнього твору «Тисяча і одна ніч» з арабської на українську мову можна зробити висновок про застосування таких видів лексичних перекладацьких трансформацій конкретизація значення слова, яка полягає в тому, що лексичний елемент у реченні перекладається не сам по собі, окремо від речення, а разом з його концептуальними зв'язками та функціональними характеристиками; генералізація значення слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого здійснюється перехід від видового поняття до родового; додавання слів чи словосполучень – це вид лексичної трансформації, за якого при перекладі з мови оригіналу до речення додається слово або словосполучення, якого немає в оригінальному тексті, за обов'язкового збереження змісту тексту та стилю автора; вилучення слова чи словосполучення – вид лексичної трансформації, яка дозволяє перекладачу прибрати зайве на його думку слово при перекладі з мови оригіналу, або ж слово чи словосполучення, яке заважає передати зміст тексту на мові перекладу; заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (при перекладі заміні піддаються граматичні одиниці (форма слова, частина мови, член речення, тип синтаксичного зв'язку тощо) та лексичні одиниці); перестановка слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого

змінюється розташування мовних елементів у тексті на мові перекладу у порівнянні з оригінальним текстом; транскрипція та транслітерація – при перекладі арабських текстів має вузьке застосування, коли необхідно перекласти мовні реалії та власні назви, імена, які не мають загальноприйнятих відповідників в українській мові; калькулювання, що полягає у дослівному перекладі тексту, якщо він не суперечить граматичним і стилістичним нормам української мови. В даному випадку він є виправданим; смисловий розвиток (модуляція), який широко застосовується у перекладі окремих творів художньої літератури.

Під час перекладу художнього твору «Тисяча і одна ніч» були застосовані також граматичні трансформації: синтаксичне уподібнення – не є поширеним способом трансформації, використовується надто рідко; перестановка (транспозиція) є більш поширеним методом граматичної трансформації у перекладі з арабської мови, його використання також обумовлюється різними особливостями синтаксису арабської та української мови; антонімічний переклад – конкретизація значення арабського слова. При перекладі твору «Тисяча і одна ніч» були застосовані також комплексні перекладацькі трансформації, наприклад, смисловий розвиток та додавання, конкретизація та вилучення слова.

Висновки

1. Художній переклад – особливий напрямок в перекладознавчій діяльності, що полягає в перекладі художнього твору з однієї мови на іншу. Головною проблемою художнього перекладу є передача унікального авторського стилю, естетики, багатства мовних засобів, які впливають на атмосферу і настрої, закладені в тексті.

2. Для адекватного перекладу українською мовою перекладачі використовують різного роду лексичні та граматичні трансформації. У чистому вигляді вони зустрічаються вкрай рідко і зазвичай поєднуються з іншими видами трансформацій, приймаючи комплексний характер і необхідні, щоб дотримати «правильність» мовних норм.

3. Реалії представляють собою окремий незвичайний і важливий шар лексики мови. Всі вчені сходяться в тому, що реалії належать до безеквівалентної лексики, тобто часто представляють собою проблему при перекладі. Вони можуть зустрітися при перекладі абсолютно будь-якого тексту, тому дуже важливо знати особливості реалій та їх перекладу.

Труднощі передачі англійських реалій при перекладі полягають у відсутності в мові перекладу позначення реалією об'єкта, а також в необхідності, поряд з семантикою реалії, передати її конотацію, тобто національне та історичне забарвлення. Всі вчені сходяться в тому, що реалії належать до безеквівалентної лексики, тобто часто представляють собою проблему при перекладі. Вони можуть зустрітися при перекладі абсолютно будь-якого тексту, тому дуже важливо знати особливості реалій та їх перекладу. У мові емоції виражаються різними категоріями, серед яких категорії емоційності та оцінки. На думку лінгвістів, категорії оцінки та емоційності дуже близькі, мають тісний взаємозв'язок і часто виступають разом. З точки зору експресивності лексику можна розділити на дві групи: емоційно-нейтральну та емоційно-забарвлену. Перша група висловлює

виключно поняття і не має на увазі ставлення мовця до цього поняття. Друга група висловлює ставлення мовця до переданого, його почуття та настрої щодо предмета повідомлення. Для зручності виділяють чотири основні типи перекладацьких трансформацій: перестановки, заміни, додавання та опущення.

4.Індивідуальний стиль письменника визначається як індивідуальними авторськими пристрастями, так і станом мовної системи в певний період. У художніх творах виразність мови досягається завдяки використанню тропів і стилістичних фігур, тому важливо враховувати те, якими засобами передається художній твір в процесі «перекладу» з однієї культури в іншу, якого роду стилістичні та смислові зміни, що впливають на сприйняття тексту, виникають при інтерпретації.

На підставі дослідження лексико-граматичних особливостей перекладу художнього твору «Тисяча і одна ніч» з арабської на українську мову можна зробити висновок про застосування таких видів лексичних перекладацьких трансформацій конкретизація значення слова, яка полягає в тому, що лексичний елемент у реченні перекладається не сам по собі, окремо від речення, а разом з його концептуальними зв'язками та функціональними характеристиками; генералізація значення слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого здійснюється перехід від видового поняття до родового; додавання слів чи словосполучень – це вид лексичної трансформації, за якого при перекладі з мови оригіналу до речення додається слово або словосполучення, якого немає в оригінальному тексті, за обов'язкового збереження змісту тексту та стилю автора; вилучення слова чи словосполучення – вид лексичної трансформації, яка дозволяє перекладачу прибрати зайве на його думку слово при перекладі з мови оригіналу, або ж слово чи словосполучення, яке заважає передати зміст тексту на мові перекладу; заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (при перекладі заміні піддаються граматичні одиниці (форма слова, частина мови, член речення, тип синтаксичного зв'язку тощо) та лексичні одиниці);

перестановка слова – вид лексичної перекладацької трансформації, за якого змінюється розташування мовних елементів у тексті на мові перекладу у порівнянні з оригінальним текстом; транскрипція та транслітерація – при перекладі арабських текстів має вузьке застосування, коли необхідно перекласти мовні реалії та власні назви, імена, які не мають загальноприйнятих відповідників в українській мові; калькулювання, що полягає у дослівному перекладі тексту, якщо він не суперечить граматичним і стилістичним нормам української мови. В даному випадку він є виправданим; смисловий розвиток (модуляція), який широко застосовується у перекладі окремих творів художньої літератури.

Під час перекладу художнього твору «Тисяча і одна ніч» були застосовані також граматичні трансформації: синтаксичне уподібнення – не є поширеним способом трансформації, використовується надто рідко; перестановка (транспозиція) є більш поширеним методом граматичної трансформації у перекладі з арабської мови, його використання також обумовлюється різними особливостями синтаксису арабської та української мови; антонімічний переклад – конкретизація значення арабського слова. При перекладі твору «Тисяча і одна ніч» були застосовані також комплексні перекладацькі трансформації, наприклад, смисловий розвиток та додавання, конкретизація та вилучення слова.

Анотація

1. الترجمة الفنية - اتجاه خاص في دراسات الترجمة ، والذي يتكون من ترجمة عمل فني من لغة إلى 1. أخرى. المشكلة الرئيسية في الترجمة الأدبية هي نقل أسلوب المؤلف الفريد ، وجمالياته ، وثناء اللغة ، مما يؤثر على الجو والمزاج المتأصل في النص
2. للترجمة الملائمة إلى الأوكرانية ، يستخدم المترجمون تحولات معجمية ونحوية مختلفة. في شكلها النقي ، فهي نادرة للغاية وعادة ما يتم دمجها مع أنواع أخرى من التحولات ، وتتخذ طبيعة معقدة وضرورية للامتثال "الصحة" معايير اللغة
3. الحقائق هي طبقة منفصلة غير عادية وهامة من مفردات اللغة. يتفق جميع العلماء على أن الحقائق تنتمي إلى مفردات غير متكافئة ، أي غالبًا ما تمثل مشكلة في الترجمة. يمكن العثور عليها عند ترجمة أي نص على الإطلاق ، لذلك من المهم جدًا معرفة خصوصيات الحقائق وترجمتها
- تكمّن صعوبة نقل حقائق اللغة الإنجليزية في الترجمة في غياب لغة الترجمة لتدوين حقيقة الكائن ، وكذلك الحاجة ، إلى جانب دلالات الواقع ، إلى نقل دلالاتها ، أي الوطنية و لون تاريخي. يتفق جميع العلماء على أن الحقائق تنتمي إلى مفردات غير متكافئة ، أي غالبًا ما تمثل مشكلة في الترجمة. يمكن العثور عليها عند ترجمة أي نص على الإطلاق ، لذلك من المهم جدًا معرفة خصوصيات الحقائق وترجمتها. في اللغة ، يتم التعبير عن المشاعر في فئات مختلفة ، بما في ذلك فئات الانفعال والتقييم. وفقًا لعلماء اللغة ، فإن فئات التقييم والعاطفة متقاربة جدًا ولديهما علاقة وثيقة ويعملان معًا في كثير من الأحيان. من وجهة نظر التعبير ، يمكن تقسيم المفردات إلى مجموعتين: محايدة عاطفياً وملونة عاطفياً. تعبر المجموعة الأولى عن المفهوم فقط ولا تشير ضمناً إلى موقف المتحدث من هذا المفهوم. المجموعة الثانية تعبر عن موقف المتحدث من المرسل ومشاعره وحالاته المزاجية حول موضوع الرسالة. للراحة ، هناك أربعة أنواع رئيسية من تحويلات الترجمة: التبادل والاستبدال والإضافات والسهو
4. يتم تحديد الأسلوب الفردي للكاتب من خلال المشاعر الفردية للمؤلف وحالة نظام اللغة في فترة معينة. في الأعمال الفنية ، يتم تحقيق تعبير اللغة من خلال استخدام المجازات والشخصيات الأسلوبية ، لذلك من المهم النظر في الوسائل التي يتم بها نقل العمل الفني في عملية "الترجمة" من ثقافة إلى أخرى
- بناءً على دراسة السمات المعجمية والنحوية لترجمة العمل الفني "ألف ليلة وليلة" من العربية إلى الأوكرانية ، يمكننا أن نستنتج أن استخدام مثل هذه الأنواع من تحويلات الترجمة المعجمية تجسيد الكلمة ، بشكل منفصل عن الجملة ، جنبًا إلى جنب مع روابطها المفاهيمية وخصائصها الوظيفية ؛ تعميم معنى الكلمة - نوع من تحويل الترجمة المعجمية ، يتم فيه الانتقال من مفهوم معين إلى مفهوم عام ؛ تعد إضافة الكلمات أو

العبارات نوعاً من التحويل المعجمي حيث يتم إضافة كلمة أو عبارة غير موجودة في النص الأصلي إلى الجملة عند الترجمة من اللغة الأصلية ، مع الحفاظ على محتوى النص وأسلوب المؤلف ؛ استخراج كلمة أو عبارة - نوع من التحويل المعجمي الذي يسمح للمترجم بإزالة كلمة غير ضرورية في رأيه عند الترجمة من اللغة الأصلية ، أو كلمة أو عبارة تمنع نقل محتوى النص بلغة الترجمة ؛ استبدال كلمة من جزء من الكلام إلى كلمة من جزء آخر من الكلام (يتم استبدال الوحدات النحوية (شكل كلمة ، جزء من الكلام ، عضو الجملة ، نوع الاتصال النحوي ، إلخ) والوحدات المعجمية أثناء الترجمة ؛ تبديل الكلمات - نوع من تحويل الترجمة المعجمية ، والذي يغير موقع عناصر اللغة في النص في لغة الترجمة مقارنة بالنص الأصلي ؛ النسخ والتحويل الصوتي - في ترجمة النصوص العربية لها تطبيق ضيق ، عندما يكون من الضروري ترجمة الحقائق اللغوية وأسماء العلم ، الأسماء التي ليس لها مكافئات مشتركة في اللغة الأوكرانية ؛ الحساب ، الذي يتكون من الترجمة الحرفية للنص ، إذا كان لا يتعارض مع القواعد النحوية والأسلوبية للغة الأوكرانية. في هذه الحالة ، يكون له ما يبرره ؛ التطوير الدلالي (التعديل) ، والذي يستخدم على نطاق واسع في ترجمة الأعمال الأدبية الفردية

كما تم استخدام التحولات النحوية في ترجمة عمل "ألف ليلة وليلة": الاستيعاب النحوي ليس طريقة شائعة للتحويل ، فهو نادر جداً ؛ يعد التقليب (التحويل) طريقة أكثر شيوعاً للتحويل النحوي في الترجمة من العربية ، ويرجع استخدامه أيضاً إلى ميزات مختلفة في تركيب اللغتين العربية والأوكرانية ؛ الترجمة المتناقضة - تجسيد معنى الكلمة العربية. عند ترجمة العمل "ألف ليلة وليلة" ، تم أيضاً تطبيق تحولات ترجمة معقدة ، على سبيل المثال ، التطوير والإضافة الدلالية ، والتركيب وإزالة الكلمة

Список використаних джерел

Библиотеки Арабского халифата. URL: <http://mybiblioteka.su/8-15206.html>

Большаков О. Г. Очерки истории арабской культуры (V–XV вв.). Главная редакция Восточной литературы. М.: Наука, 1982. 440 с. Крачковский И. Ю. Избранные сочинения. Т. I– VI. Т. 3, М.-Л.: Издательство Академии наук СССР, 1956, с. 367–374 Фильшинский И. М. История арабов и халифата (750–1517 гг.) .3-е изд., испр. и доп. М.: АСТ. ВостокЗапад, 2006. 349 с. Ali El Kenz // Les sciences humaines et sociales dans les pays arabes de la Méditerranée, *Insaniyat*. 2005. Pp. 19–28. Aydouz. S. Ottoman Contributions to Science and Technology // Muslim heritage: discover the golden age of Muslim Civilization. URL: <http://www.muslimheritage.com/article/ottomancontributions-science-and-technology>. Franjié, Lynne. Politiques et pratiques de la traduction dans les pays arabes // Le bulletin du CRATIL, №10. 2013. URL: <http://www.lebulletinducratil.fr/index.php/fr/politiques-et-pratiques-de-la-traduction-dans-les-pays-arabes>. Glasson Deschaumes, Ghizlaine: Traduire la littérature: Synthèse. // Transeuropéennes, Paris & Fondation Anna Lindh, Alexandrie. 2012. URL: http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TEM_2012_Synthese_litterature_117.pdf. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ. ЛИНГВИСТИКА 61 12_Synthese_litterature_117.pdf. Glasson Deschaumes, Ghizlaine Traduire les sciences humaines et sociales: Synthèse // Transeuropéennes, Transeuropéennes, Paris & Fondation Anna Lindh, Alexandrie. 2012. URL: http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TEM_2012_Synthese_sciences_humaines_et_sociales_120.pdf (дата обращения: 26.01.2016). HAJJI Ali: Traduire des langues des pays de l'UE ainsi que du turc vers l'arabe dans les pays du Golfe (Arabie Saoudite, Koweït, Émirats arabes unis, Qatar, Yémen, Bahreïn et Oman) // Transeuropéennes. Transeuropéennes, Paris & Fondation Anna Lindh, Alexandrie. 2010. URL: http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TEM2010_UE_turc_arabe_pays_du_golfe_Ali_HAJJI_32.pdf. Jacquemond Richard: Traduire de et vers l'arabe : Synthèse // Transeuropéennes,

Paris & Fondation AnnaLindh, Alexandrie. 2012. URL: http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TEM_2012_Synthese_sur_la_traduction_de_et_vers_l_arabe_123.pdf: الترجمة في الوطن العربي: نحو إنشاء مؤسسة عربية للترجمة. تقرير المسح الميداني الراهن لوضع الترجمة في الوطن العربي. مركز دراسة الوحدة العربية. بيروت.